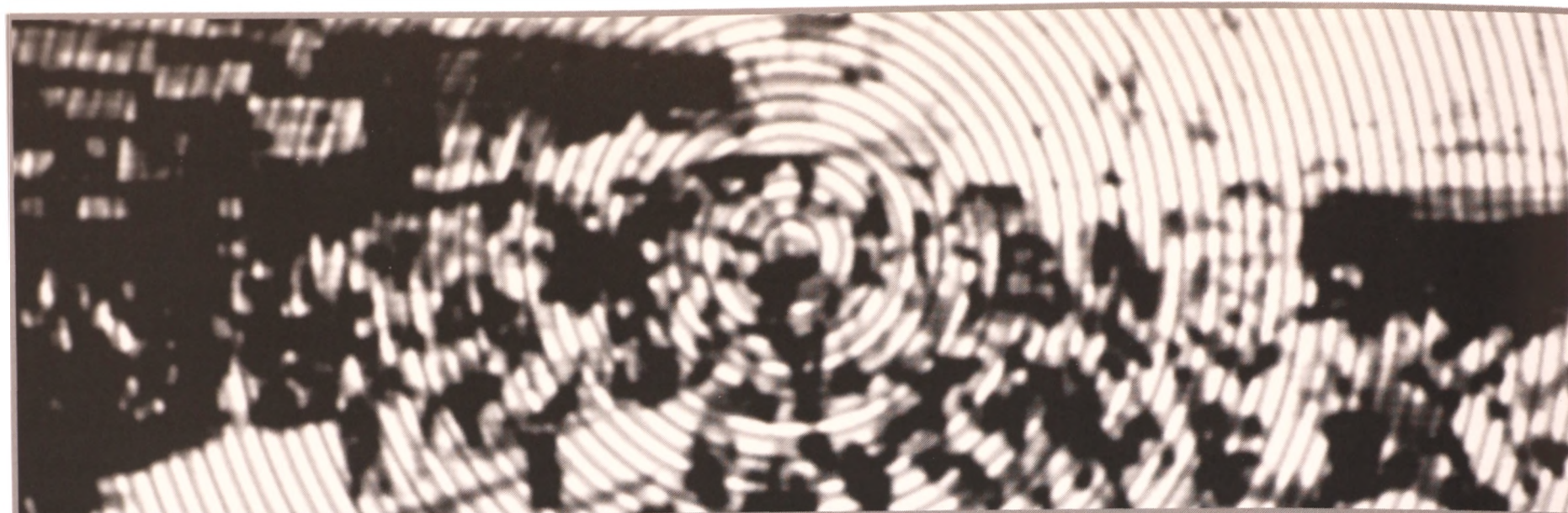

ΕΠΙΤΑΧΥΝΣΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ. ΤΡΕΙΣ ΑΡΑΒΕΣ ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΟΙ ΜΙΛΟΥΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΑΒΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ

ΘΕΟΔΩΡΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

Μαδρίτη, Ισπανία / Κάιρο, Αίγυπτος

Κάποιες χώρες και πόλεις του Αραβικού Κόσμου έχουν παρατσούκλια. Ο Λίβανος, κατά την εποχή των καλών ημερών του, ήταν γνωστός εξαιτίας της οικονομικής του δύναμης ως «η Ελβετία της Μέσης Ανατολής». Η Δαμασκός λεγόταν, κι ακόμα λέγεται, «η κουζίνα της Ανατολής», εξαιτίας της υψηλής ποιότητας της συριακής μαγειρικής. Ωστόσο, το πιο γνωστό παρατσούκλι είναι αυτό της Αιγύπτου: *Ουμ αλ-Ντούνια*, «η μητέρα του κόσμου», που υποδηλώνει την τεράστια επιρροή που πάντοτε ασκούσε η Αίγυπτος στις άλλες χώρες της ευρύτερης περιοχής, από πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική άποψη. Για τον Αμπντουλχάλεκ Αμπντάλα, καθηγητή πολιτικών επιστημών στο Πανεπιστήμιο των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων (ΗΑΕ), αυτό έγινε φανερό κατά την κλιμάκωση των διαδηλώσεων που συντάραξαν τον Αραβικό Κόσμο μετά την πτώση του αιγύπτιου προέδρου Χόσι Μουμπάρακ στις 11 Φεβρουαρίου 2011: «Συνειδητοποίησα πως αυτές οι εκδηλώσεις διαμαρτυρίας ήταν κάτι παραπάνω από ξεσπάσματα απλώς για το ψωμί, όταν οι Αιγύπτιοι βγήκαν στους δρόμους και κατάφεραν να πετύχουν αυτό που ήθελαν. Η μεγάλη υπέρβαση συντελέστηκε στην Αίγυπτο κι όχι στην Τυνησία. Αν τα γεγονότα είχαν περιοριστεί μέσα στην Τυνησία, θα αποτελούσαν μια απομονωμένη περίπτωση, σημαντική βέ-

Η Θεοδώρα Οικονομίδου δραστηριοποιείται σε εκπαιδευτικά προγράμματα για πρόσφυγες σε ΜΚΟ στις αραβικές χώρες. (theodoraoikonomides@gmail.com)

βαια, αλλά σαφώς απομονωμένη. Αλλά όταν μεταφέρθηκαν στην Αίγυπτο (η Αίγυπτος είναι πάντα ο μεγαλύτερος παίκτης του Αραβικού Κόσμου, και αν η Αίγυπτος αλλάξει κατεύθυνση, όλος ο Αραβικός Κόσμος θα ακολουθήσει την Αίγυπτο), η κρίσιμη στιγμή ήλθε, καθώς οι Αιγύπτιοι βγήκαν στους δρόμους κατά χιλιάδες και κατόπιν κατά εκατομμύρια. Εκείνη τη στιγμή όλοι καταλάβαμε ότι τώρα είναι σε εξέλιξη η Αραβική Επανάσταση».

Στις 26 Απριλίου του 2011, ο καθηγητής Αμπντουλχάλεκ δημοσίευσε στην τοπική εφημερίδα *Gulf News* την άποψή του σε άρθρο με τον τίτλο «Οι πέντε κύριοι κανόνες της Αραβικής Επανάστασης του 2011», στο οποίο δήλωσε: «Χάρη στην τεχνολογία, στις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης και προ παντός στα εικοσιτετράωρα τηλεοπτικά κανάλια, όπως το Al-Jazeera, η Αραβική Επανάσταση του 2011 ταξίδεψε με μεγάλη ταχύτητα. Αυτή η Επανάσταση πρόκειται να καταχωρηθεί στο βιβλίο καταγραφής παγκόσμιων ρεκόρ Γκίνες, ως η Επανάσταση που ταξίδεψε με την πιο μεγάλη ταχύτητα στην ιστορία ολόκληρης της ανθρωπότητας».² Σύμφωνα με αυτόν, τα γεγονότα που ακολούθησαν την πτώση του Μουμπάρακ, σε ολόκληρο τον Αραβικό Κόσμο, φανερώνουν τον πρώτο κανόνα, δηλαδή ότι η επανάσταση είναι μεταδοτική.

Ένας άλλος μεταδοτικός παράγοντας, όταν κανείς ακούει τον κ. Αμπντουλχάλεκ, είναι ο ενθουσιασμός του για τα σύγχρονα γεγονότα, παρά την αιματηρή αντιμετώπιση των επαναστατών στη Λιβύη ή στη Συρία ή στην Υεμένη ή στο Μπαχρέιν. Λέει: «Είμαι ευτυχισμένος. Δεν προσπαθώ καν να το κρύψω. Πιστεύω ότι η Αίγυπτος θα μπορούσε να γίνει η Βραζιλία του Αραβικού Κόσμου».³ Είμαι ρεαλιστής και ξέρω πως οι δυσκολίες θα είναι πολλές, αλλά τώρα είναι καιρός για αισιοδοξία. Ίσως αύριο τα πράγματα να μας έρθουν ανάποδα, αλλά δεν ανησυχώ για το αύριο, συγκεντρώνομαι στο σήμερα. Πριν το 2011, ήμασταν 320 εκατομμύρια Άραβες οι οποίοι καταπιέζονταν στο σύνολό τους και καταπνίγονταν και δεν είχαν ελευθερία. Ήμασταν σε μια μεγάλη φυλακή. Ήμασταν η πιο αντιδημοκρατική περιοχή του κόσμου. Συνεπώς, το κάθε άτομο που τώρα αισθάνεται ελεύθερο αποτελεί για μένα ένα βήμα προς την πρόοδο. Στην Αίγυπτο έχουμε ξαφνικά 80 εκατομμύρια ανθρώπους που αισθάνονται ελεύθεροι. Σήμερα στη Συρία υπάρχουν τουλάχιστον 500.000, ίσως ένα εκατομμύριο, ίσως και δύο εκατομμύρια άνθρωποι που απαλλάχτηκαν από το φόβο και βγαίνουν στους δρόμους και φωνάζουν “κάτω το καθεστώς!”. Αυτό είναι κάτι πολύ θετικό. Έχει και ένα κόστος, φυσικά, και το καθεστώς δεν πρόκειται να τους φερθεί καλά, και θα χρησιμοποιήσει βία· κι έχουν σκοτωθεί τουλάχιστον χίλιοι άνθρωποι, και τους λυπάμαι. Αλλά αυτό είναι το κόστος για να νοιώθουν ένα εκατομμύριο Σύριοι σήμερα πιο ελεύθεροι απ’ ότι ένοιωθαν πριν από δύο μήνες. Και αυτό είναι το σημείο στο οποίο πρέπει να επικεντρωθούμε. Κάποτε θα ελευθερωθούν 18 εκα-

τομμύρια Σύριοι, κάποτε θα ελευθερωθούν πέντε εκατομμύρια Λίβυοι, κάποτε θα ελευθερωθούν περίπου 20 εκατομμύρια Υεμενίτες. Θα πάρει καιρό, αλλά στο τέλος του 2011, τουλάχιστον 150.000.000 Άραβες θα είναι πιο ελεύθεροι απ’ ότι ένοιωθαν το 2010».

Η πρόσφατη αισιοδοξία του κ. Αμπντουλχάλεκ βρίσκεται σε χτυπητή αντίθεση προς το επίπεδο παραδοχής του πολιτικού status quo που επικρατούσε στον Αραβικό Κόσμο στο τέλος του έτους 2010. Στις 22 Νοεμβρίου του 2010 πήρε μέρος σε ένα πάνελ του συνεδρίου του Economist Intelligence Unit «Ο κόσμος το 2011», που έγινε στο Αμπου Ντάμπι.⁴ Το θέμα της συζήτησης στο πάνελ ήταν: «Θα είναι το 2011 μια χρονιά πολιτικής αλλαγής για τη Μέση Ανατολή;» και η διάθεση ήταν γενικά μελαγχολική. Ωστόσο, ο κ. Αμπντουλχάλεκ προσπαθούσε με κόπο να βλέπει «το μισό ποτήρι γεμάτο». Είχαν γίνει εκλογές το 2010 στο Ιράκ, το Σουδάν, το Κουβέιτ και στο Μπαχρέιν, και αναμένονταν κι άλλες εκλογές στη Σαουδική Αραβία και στην Αίγυπτο το 2011. «Τόσο πολλές εκλογές!», λέει. «Τότε σκεφτόμουν: λοιπόν, μερικές από τις εκλογές αυτές είναι όσο αξιόπιστες γίνεται, σύμφωνα με τα δικά μας φυσικά κριτήρια, κι ας τις αντιμετωπίσουμε ως ένα βήμα προς τα εμπρός».

Ωστόσο, μετά από τις πρόσφατες εξελίξεις στον Αραβικό Κόσμο, φαίνεται πως τα όρια τώρα, σύμφωνα με τον κ. Αμπντουλχάλεκ, έφτασαν στο άπειρο. Οι επιτυχημένες επαναστάσεις της Τυνησίας και της Αιγύπτου έδωσαν το σήμα για την επιτάχυνση του χρόνου. «Γι’ αυτό είμαι τόσο αισιόδοξος», λέει, «όταν ένας άνθρωπος είναι ελεύθερος, αυτό είναι χαρμόσυνο γεγονός. Αλλά όταν 100.000.000 άνθρωποι είναι ελεύθεροι, αυτό είναι πια ιστορικό γεγονός, και η θετική δύναμη που προκύπτει απ’ αυτό για την κοινωνία και τη χώρα είναι απίστευτη, και σε αυτό πρέπει να συγκεντρώσει κανείς την προσοχή του. Όποιος δεν το καταλαβαίνει, δεν καταλαβαίνει τη θεμελιώδη κινητήρια δύναμη που υπάρχει σήμερα στον Αραβικό Κόσμο».

Ένα ερώτημα που απασχολεί τον κ. Αμπντουλχάλεκ, όπως και πολλούς άλλους παρατηρητές του Αραβικού Κόσμου, είναι το πώς οι δημοκρατικές εξελίξεις στην Αίγυπτο, την Τυνησία και άλλες αραβικές χώρες θα επηρεάσουν τα αραβικά κράτη του Περσικού Κόλπου, των οποίων η οικονομική ανάπτυξη κατά τις τελευταίες δεκαετίες ήταν ταχύτερη, αλλά παραμένουν πίσω σε ζητήματα πολιτικής ελευθερίας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων,⁵ και γενικά θεωρούνται, ιδιαίτερα στη περίπτωση της Σαουδικής Αραβίας, ως κατευθυντήριες αντεπαναστατικές δυνάμεις απέναντι στην Αίγυπτο και την Τυνησία.⁶

Στις 24 Μαΐου 2011, δημοσίευσε στο *Gulf News* ένα νέο άρθρο, για να εκφράσει τις απόψεις του.⁷ Αναλύει την ευρύτητα διαδεδομένη άποψη σχετικά με την ιδιαιτερότητα του Κόλπου, που συνδέεται με «την οικονομική ευμάρεια και τα συνεπακόλουθα κοινωνικοοικονομικά κα-

τορθώματα, το υψηλό επίπεδο ζωής, τον σχετικά μικρό αριθμητικά πληθυσμό, το φυλετικό τρόπο ζωής, τις γερές παραδοσιακές αρχές νομιμότητας, το βαθύ και γνήσιο σεβασμό και την εμπιστοσύνη προς τους αρχηγούς που τείνουν προς μεταρρυθμίσεις, τη μικρή αν όχι ανύπαρκτη πίεση του δυτικού κόσμου, καθώς και τη δυνατότητα για ομαδική δράση, συγκεκριμένα το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου». Καταλήγει, όμως, στο τέλος πως όλα αυτά δεν πρέπει να επισκιάζουν το δεδομένο ότι «σήμερα η πολιτική αλλαγή στα αραβικά κράτη του Κόλπου είναι αναπόφευκτη». Για τον ίδιο, το μόνο ζήτημα που αξίζει τον κόπο να συζητηθεί είναι η μορφή και η πορεία αυτής της μεταβολής. Μου είπε: «Η πολιτική μεταρρύθμιση στο σημείο αυτό είναι πραγματικά ένα ζητούμενο που θα μας βαραίνει. [Οι ηγέτες μας] πρέπει να το ενστερνιστούν με τον τρόπο τους, αλλά επιτέλους αυτή η χώρα θα βρεθεί σε άβολη θέση, αν παραμένουν βραδυκίνητοι ως προς τον εκδημοκρατισμό και τις πολιτικές ελευθερίες. Αν δεν το προσέχουν και αν δεν προχωρούν σήμερα θα υποχρεωθούν να το κάνουν αύριο. Και πιστεύω ότι αυτό το ξέρουν, αλλά το σκεπτικό τους είναι “ας προχωρήσουμε σταδιακά, βήμα-βήμα”. Κανένας δεν θα τους φέρει αντίρρηση. Εγώ προσωπικά πιστεύω πως είναι καλύτερα να ξεκινήσουμε σήμερα κι όχι αύριο. Άλλοι λένε “όχι, καλύτερα αύριο”. Αυτές είναι απλώς διαφορετικές απόψεις για την αντιμετώπιση του ζητήματος».

Η ιδέα πως τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, μία ομοσπονδία επτά μοναρχιών, όπου απαγορεύονται επισήμως πολιτικά κόμματα κι όπου δεν υπάρχει καν ένα νομοθετικό σώμα,⁸ μπορούν να εξελιχθούν σε μια πραγματικά δημοκρατική χώρα είναι δυνατό να θεωρηθεί παράδοξη και μάλιστα, εφόσον το εκεί καθεστώς αντέδρασε δυσανάλογα, όταν στις 9 Μαΐου του 2011 κυκλοφόρησε μία αίτηση με τις υπογραφές 150 διανοουμένων που ζητούσαν πολιτική μεταρρύθμιση: πέντε από αυτούς που υπέγραψαν συνελήφθησαν και δικάστηκαν, κι επιπλέον η κυβέρνηση διέλυσε τα εκλεγμένα διοικητικά συμβούλια του Συλλόγου των Νομικών, καθώς και των Διδασκάλων και τα αντικατέστησε με πρόσωπα διορισμένα από την ίδια την κυβέρνηση. Η ενέργεια αυτή χαρακτηρίστηκε από το Human Rights Watch ως «καταστροφή μιας κοινωνίας πολιτών».⁹ Ο κ. Αμπντουλχάλεκ εξέφρασε τη στενοχώρια του, στις 16 Απριλίου 2011, με αυτή την αντίδραση στο Twitter: «Αυτά δεν εκφράζουν τα ΗΑΕ, ώστε να είμαστε περήφανοι, κι εγώ λυπάμαι».¹⁰ Ωστόσο, η πολιτική μεταρρύθμιση θα μπορούσε απλά να είναι ένας ακόμα σταθμός στις δραματικές αλλαγές που έζησαν και ζουν τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα από το 1971, οπότε ανεξαρτητοποιήθηκαν από την βρετανική διακυβέρνηση. «Δεν σκεφτήκαμε ποτέ, κατά τη δεκαετία του 1950 ή του 1960, ότι τα ΗΑΕ ή το Ντουμπάι θα γίνονταν κάποτε αυτό που είναι τώρα», λέει ο κ. Αμπντουλχάλεκ. «Δεν μας πέρασε καν από το νου, ούτε

από τη φαντασία μας, γιατί η ζωή τότε ήταν... φτώχεια, αγραμματοσύνη,¹¹ καθυστέρηση, αποικιοκρατία... κλειστή κοινωνία. Ήταν ακριβώς το αντίθετο αυτών που βλέπεις σήμερα. Εγώ μεγάλωσα σ' ένα μέρος, όπου κανείς δεν ήξερε να γράφει και να διαβάζει, μεγάλωσα σ' ένα μέρος, όπου η οικονομία του ήταν για την επιβίωση, μεγάλωσα σ' ένα μέρος, όπου οι Άγγλοι έπαιρναν όλες τις αποφάσεις για λογαριασμό μας. Λοιπόν, αν το δεις από ιστορική άποψη, αυτή η χώρα έκανε μια μεγάλη πορεία. Ξεπέρασε κατά πολύ τις προσδοκίες μας. Αλλά υποθέτω ότι η χώρα αυτή –όπως οποιαδήποτε άλλη χώρα– διέθετε μερικά πράγματα που την ευνόησαν. Ίσως, το πρώτο πράγμα που διαθέτουμε μέχρι σήμερα είναι η προοδευτική, ανοιχτόμυαλη οικογένεια που μας κυβερνά. Ήθελαν πραγματικά να αναπτυχθεί αυτή η χώρα. Δεν ήθελαν να συσσωρεύονται τα πάντα γι' αυτούς. Νομίζω πως ένα μεγάλο μέρος της προόδου του Ντουμπάι οφείλεται στη φιλελεύθερη σκέψη της ηγεμονικής οικογένειας και το γεγονός ότι ήθελαν να αναπτυχθεί το Ντουμπάι ως ένα μεγάλο λιμάνι. Μερικοί από τους ηγέτες, όπως ο σείχης Ρασίντ,¹² έβλεπαν μπροστά, κι είχαν όραμα και τα κατάφεραν».

Ο κ. Αμπντουλχάλεκ πήγε σε ένα αραβόφωνο σχολείο χρηματοδοτημένο από το Κουβέιτ –τα ΗΑΕ δεν είχαν καν δικό τους εκπαιδευτικό σύστημα τότε– και ήταν, όπως λέει κι ο ίδιος, «ένας τυχερός ανάμεσα στους τυχερούς» που πήραν υποτροφία «για να πάω στην Αγγλία και στην Αμερική και να επιστρέψω με ένα διδακτορικό». Δεν διάλεξε ένα πανεπιστήμιο στο Κάιρο ή στη Βαγδάτη, που τότε θα ήταν η πιο προφανής επιλογή για έναν άραβα φοιτητή, επειδή ήθελε να γίνει μηχανικός ειδικός στα πετρέλαια, με το σκεπτικό ότι οι σπουδές αυτές θα του προσέφεραν περισσότερες δυνατότητες εργασίας στο Ντουμπάι. Σπούδασε, λοιπόν, δύο χρόνια μηχανικός στην Αγγλία, όπου έμαθε και αγγλικά, αλλά αποφάσισε να αλλάξει το αντικείμενο των σπουδών του, και μεταφέρθηκε στο American University της Ουάσιγκτον, όπου σπούδασε φιλοσοφία και πολιτικές επιστήμες, και αργότερα στο Georgetown University, όπου ολοκλήρωσε το διδακτορικό του με θέμα την πολιτική ανάπτυξη στα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα.

Όταν επέστρεψε στο Ντουμπάι, το 1981, άρχισε να εργάζεται στο Πανεπιστήμιο των ΗΑΕ ως βοηθός καθηγητής, ενώ διδάσκει σε αυτό ως τώρα. Η ίδρυση του Πανεπιστημίου το 1979 και η εξέλιξή του σε ένα από τα καλά πανεπιστήμια με παγκόσμια φήμη,¹³ μπορεί να θεωρείται ως μία ακόμα απόδειξη της προοδευτικής σκέψης που επικρατεί ανάμεσα στους ηγεμόνες του Ντουμπάι, όπως επίσης και των στενών δεσμών ανάμεσα στα κράτη του Κόλπου και τον ευρύτερο Αραβικό Κόσμο. «Υπήρχαν πολλοί ανάμεσα στους φοιτητές που πήγαιναν στο εξωτερικό σε πολλά και διαφορετικά πανεπιστήμια κι αυτό κόστιζε πολλά λεφτά. Σκεφθήκαμε πως θα ήταν καλύτερο να αποκτήσουμε το δικό μας πανεπιστήμιο –κάποτε θα έπρεπε–

και προσωπικότητες σαν τον Αμπντάλα Ομράν¹⁴ διατύπωσαν την ιδέα και έκαναν προτάσεις στην κυβέρνηση που έκρινε ότι η ιδέα ήταν σωστή και είχε ωριμάσει. Οργάνωσαν μια ομάδα από τον Αραβικό Κόσμο, από Ιρακινούς, Αιγύπτιους και Ιορδανούς. Βασικά, το 1979, όλα τα μέλη της Σχολής δεν προέρχονταν από τα ΗΑΕ». Ως σήμερα, και μάλιστα αφότου το Πανεπιστήμιο των ΗΑΕ διαμορφώθηκε κατά τα τελευταία χρόνια σε μια ομάδα με προσανατολισμό την Αμερική,¹⁵ ο κ. Αμπντουλχάλεκ διατηρεί ένα εκτεταμένο δίκτυο επαφών με διανοούμενους εταίρους μέσα στον Αραβικό Κόσμο και πέρα από αυτόν.

Φυσικά, δεν είναι όλα ρόδινα. Ο καθηγητής Αμπντουλχάλεκ ξέρει καλά τους περιορισμούς στην ελευθερία λόγου που υπάρχουν στα ΗΑΕ. «Αυτή η χώρα υπήρξε πάντα λίγο-πολύ... ανεκτική. Υπήρχε πάντα ακαδημαϊκή ελευθερία, αλλά περιορισμένη μέσα στους τοίχους του Πανεπιστημίου, όχι στον έξω κόσμο, και υπάρχει ακόμα αυτολογοκρισία μέσα στο Πανεπιστήμιο. Νομίζω πως η χώρα θα ήταν σε πολύ καλύτερη κατάσταση, αν είχε περισσότερη ελευθερία από αυτήν που έχουμε. Είτε στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, είτε γενικά στην κοινωνία, είτε στην ακαδημαϊκή ζωή μια μεγαλύτερη δόση ελευθερίας από αυτήν που έχουμε θα καθιστούσε την κοινωνία μας πιο εύρωστη». Η δυνατότητα να δημοσιεύονται περισσότερο αμφισβητούμενες απόψεις σε χώρες που έχουν περισσότερη ελευθερία, όπως το Κουβέιτ, δεν μπορεί να αξιοποιηθεί, γιατί σύμφωνα με τα λόγια του: «θα έρθουν και θα σε βρούνε κι ας δημοσιεύεις αλλού». Και προσθέτει: «Παραβίασα τα όρια επανειλημμένως και βρήκα το μπελά μου. Αλλά το συνήθισα, είτε δημοσιεύω εδώ είτε στο εξωτερικό».

Σήμερα η έρευνα του κ. Αμπντουλχάλεκ επικεντρώνεται στις πολιτικές αλλαγές στον Κόλπο και στον Αραβικό Κόσμο, στην ασφάλεια του Κόλπου και στα σύγχρονα προβλήματα των εκεί αραβικών κρατών. Στο τελευταίο επιστημονικό άρθρο του με τον τίτλο «Contemporary Socio-Political Issues of the Arab Gulf Moment»,¹⁶ αναλύει πώς η δυτική επιστήμη παραμορφώνει τα σχετικά με τα αραβικά κράτη του Κόλπου, επειδή διακατέχεται από μία –χρησιμοποιεί δηκτικά τη λέξη– «έμμονη ιδέα» για πετρέλαιο και την εξασφάλισή του: ή απλούστερα την ιδέα ότι οι αποφασιστικοί παράγοντες στην πολιτική του Κόλπου είναι το πετρέλαιο, το Ισλάμ και η τρομοκρατία. Για τον ίδιο, αυτά που καλούνται να εκπληρώσουν τα αραβικά κράτη του Κόλπου, τα οποία αναδύθηκαν στην περιφέρεια του αραβικού κόσμου και μέσα στα τελευταία είκοσι χρόνια κατέλαβαν κεντρική θέση, δεν είναι θέματα μόνο διεθνή αλλά –το σπουδαιότερο– θέματα εσωτερικά. «Η γρήγορη κοινωνικοοικονομική αλλαγή των τελευταίων τριάντα ετών προκάλεσε μαζικές απορρυθμίσεις και αποπροσανατολισμό. Η σημερινή διψήφια και γρήγορη οικονομική ανάπτυξη επιτυγχάνεται με ανησυχητικό κοινωνικό κόστος,

ενώ ταυτόχρονα οι κάτοικοι αυτών των κρατών εξελίσσονται σε μία μειονότητα που σταθερά φθίνει μέσα στην ίδια την πατρίδα τους. Ο ταχύς βηματισμός της παγκοσμιοποίησης, που έχει επικεφαλής φιλόδοξες πόλεις, όπως το Ντουμπάι και το Αμπού Ντάμπι, έχει προκαλέσει δικαιολογημένα ερωτηματικά σχετικά με την έννοια της υπηκοότητας, της αυθεντικότητας, της εθνικής ταυτότητας και, τελικά, της κοινωνικής βιωσιμότητας έναντι της στρατηγικής της οικονομικής ανάπτυξης των αραβικών κρατών του Κόλπου. Η αληθινή πρόκληση που σήμερα αντιμετωπίζει ο Κόλπος είναι στενά συνδεδεμένη με την αυξανόμενη απαίτηση της μεσαίας τάξης για καλή διακυβέρνηση και περισσότερο εκδημοκρατισμό. Η πολιτική στασιμότητα που έχει επικρατήσει και σχετίζεται με τις βαθιά θεμελιωμένες μοναρχίες του Κόλπου ίσως αποδειχτεί πως είναι η Αχιλλειος πτέρνα της κρίσιμης ιστορικής αυτής στιγμής του Κόλπου». Το άρθρο συνεχίζει με την ανάλυση τεσσάρων κύριων σημερινών προβλημάτων, ένα από τα οποία είναι η ανάγκη για πολιτική μεταρρύθμιση στα αραβικά κράτη του Κόλπου. Ο κ. Αμπντουλχάλεκ δηλώνει, κατά κάποιο τρόπο με τη μορφή προγνωστικού σχολίου, ότι «μιλώντας για πολιτική μεταρρύθμιση, αυτό που χρειαζόμαστε περισσότερο είναι μία αξιόπιστη περίπτωση δημοκρατίας στην περιοχή».

Η πτώση του Χόσνι Μουμπάρακ στην Αίγυπτο ίσως να πρόσφερε αυτό το υπόδειγμα, για το οποίο υπήρχε μεγάλη ανάγκη, και το αίτημα για πολιτική μεταρρύθμιση στα ΗΑΕ ήδη διαφαίνεται ανάμεσα στους φοιτητές του κ. Αμπντουλχάλεκ. Κατά τους τελευταίους μήνες παρατήρησε ότι έγιναν περισσότερο ομιλητικοί, το ενδιαφέρον τους για τα πολιτικά αυξήθηκε, έγιναν πιο οραματικοί, αλλά συγχρόνως θέλουν να αποφύγουν κάθε είδος βίας και οτιδήποτε θα πρόσβαλε την παράδοση, όπως έγινε στο κοντινό τους Μπαχρέιν,¹⁷ και αυτή η στάση τους οφείλεται στο βαθύ σεβασμό προς την ηγεμονεύουσα οικογένεια. Λέει: «Μία ενδόμυχη προκατάληψη για τη σταθερότητα αποτελεί μέρος των δεδομένων. Ο κόσμος εδώ είναι ευτυχισμένος και ομιλητικός και πολιτικοποιημένος, αλλά κάνει πίσω και θέλει να αποφύγει την αστάθεια. Τα ΗΑΕ δεν αποτελούν ένα ωμό αστυνομικό κράτος. Οι άνθρωποι εδώ έχουν κοινωνική ελευθερία που την αξιολογούν τόσο όσο και την πολιτική ελευθερία, έχουν οικονομική ευημερία. Βλέπουν άφθονα πράγματα στο τραπέζι, τα οποία δεν θέλουν να τα θυσιάσουν, αν και στο βάθος της καρδιάς τους έχουν το όραμα της ελευθερίας, της πολιτικής συμμετοχής, περισσότερης κυβερνητικής λογοδοσίας». Έτσι περιμένει πως η αλλαγή θα έλθει και στα ΗΑΕ με τον άλφα ή βήτα τρόπο. Όσο για τον ίδιο, η Αραβική Άνοιξη δεν θα φέρει μεγάλη αλλαγή στη ζωή του: «Θα συνεχίσω να κάνω αυτό που πάντοτε έκανα: να γράφω, να μιλώ, να στρατεύομαι, να είμαι λιγάκι ακτιβιστής. Είμαι ακαδημαϊκός και πάντα τιμώ την ακαδημαϊκή μου θέση και τη φυσιογνωμία

μου και θα συνεχίσω έτσι. Όμως αισθάνομαι, επίσης, ότι να συζητάς με το κοινό είναι σημαντικό. Δεν είναι αρκετό να μένεις στον πανεπιστημιακό χώρο σαν να είσαι σε “πύργο από ελεφαντόδοντο”. Είμαι ακτιβιστής, κι ένας ακτιβιστής γίνεται αμφισβητήσιμο άτομο. Υπάρχουν πάντα εκπλήξεις, και μερικές από αυτές δεν είναι και πολύ ευχάριστες, αλλά αυτό το συνήθισα και έμαθα να ζω με αυτό. Έτσι, ως προς εμένα, είναι μια απ’ τα ίδια».

Ο πολιτικός σχολιαστής του *Gulf News*, ο Μίσααλ αλ-Τζεργκάουι ανήκει στη νέα γενιά των Εμιρατιανών, τους οποίους απασχολεί περισσότερο η εμπέδωση των κοινωνικών και οικονομικών επιτευγμάτων της χώρας τους από την άμεση αλλαγή του πολιτικού της συστήματος, μολονότι ο ίδιος από πολλές απόψεις μοιάζει θεωρητικά να ανταποκρίνεται στο προφίλ του επαναστάτη νέου Άραβα: τριαντάρης, πολύ μορφωμένος, και αχόρταγος χρήστης των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης.¹⁸ Από μια παράδοξη ειρωνεία της τύχης έχει μάλιστα γράψει κι ένα άρθρο εξυμνώντας το Twitter πολύ νωρίς, στις 3 Ιανουαρίου του 2010. Σε αυτό προέβαλε ως παράδειγμα της δύναμης του Twitter ένα tweet για τη σύλληψη του αμερικανού φοιτητή James Buck στις διαδηλώσεις του Απριλίου του 2008 στην Αίγυπτο.¹⁹ Ωστόσο, ο βαθύς σεβασμός του για τους ηγεμόνες των Εμιράτων είναι ολοφάνερος σ’ ένα άρθρο που δημοσίευσε τον Ιανουάριο του 2011,²⁰ στο οποίο επαίνεσε το έργο του σείχη Ζάγιεντ, ενός προσώπου που θεωρείται γενικά στα ΗΑΕ ως «ο πατέρας του έθνους».²¹ Και ο Μίσααλ είναι ιδιαίτερα συγκρατημένος, όταν γίνεται λόγος για πολιτικές μεταρρυθμίσεις, φέρνοντας, π.χ., αντιρρήσεις για ένα Ομοσπονδιακό Συμβούλιο των ΗΑΕ με νομοθετική εξουσία, γιατί αυτό θα είχε ως μοναδικό αποτέλεσμα να μεγαλώσει κι άλλο ο τωρινός αριθμός κρατικών υπαλλήλων και το πρόγραμμα κοινωνικής πρόνοιας. Αυτό νομίζει πως θα ήταν πολιτική που δεν θα ήταν βιώσιμη με κανένα τρόπο.²²

Λέει: «Αυτό που θα ήθελα να δω στα ΗΑΕ είναι περισσότερη ελευθερία λόγου, περισσότερη διαφάνεια, και καλύτερους κυβερνητικούς μηχανισμούς. Δεν θέλω να δω ένα νομοθετικό σώμα. Βασικά, νομίζω πως η κυβέρνηση που έχουμε στα ΗΑΕ κατά τα τελευταία σαράντα χρόνια επέτυχε αρκετά πράγματα και πως υπάρχει εδώ κάποιος τρόπος διακυβέρνησης που λειτουργεί. Ποιοι θα είναι οι μελλοντικοί μας θεσμοί και πώς θα εργαστούμε για να τους πετύχουμε με τον καλύτερο τρόπο; Αυτή είναι μία συζήτηση που πρέπει να διεξαχθεί με διαλεκτική μέθοδο. Από το 1993 το Ντουμπάι ζει μία άνθηση, όχι μόνο οικονομική, αλλά και ως προς την ποιότητα των δημόσιων υπηρεσιών. Η υπηρεσία του Κτηματολογίου ήταν κατά το παρελθόν ένας λαβύρινθος, όπου έμπαινες και χανόσουν. Σήμερα είναι ένα από τα ταχύτερα σε διεκπεραίωση και πιο αποτελεσματικά τμήματα. Πως προέκυψε αυτό; Από την καλή

διακυβέρνηση. Τι συνέβη το 1993; Έγινε διάδοξη ο σείχης Μουχάμαντ μπιν Ρασίντ.²³ Έτσι, δεν θέλω να πάρουμε σε άλλο μοντέλο, ώσπου να θεσμοθετηθούν οι αξίες των ηγετών αυτής της χώρας, οι οποίες έκαναν τόσο αποτελεσματική και τόσο καλά διακυβευμένη όσο είναι. Για μένα, αυτό είναι το ζητούμενο. Δεν έχουμε θεσμούς. Κινούμαστε χάρη σε ατομικές προσπάθειες. Αν έχεις έναν ενεργητικό σείχη, τα πας πολύ καλά. Αν έχεις έναν σείχη που ενδιαφέρεται μόνο για ποίηση, τίποτε δεν πρόκειται να γίνει. Είναι σημαντικό να επενδύσουμε στην καλή ηγεμονία για να ιδρύσουμε τους θεσμούς μας».

Ο Μίσααλ έχει πτυχίο οικονομικών από το Αμερικανικό Πανεπιστήμιο του Ντουμπάι και ένα μεταπτυχιακό σε διεθνή οικονομικά από το Centre d’enseignement et de recherche appliquées au management (CERAM), στη Σοφία-Αντίπολις της Γαλλίας.²⁴ Στη συνέχεια, εργάστηκε στην τράπεζα HSBC και στην Deutsche Bank, ώσπου εντάχθηκε στην επιχείρηση της οικογένειάς του. Τελικά, αρθρογραφεί σε πολιτικά θέματα στην εφημερίδα *Gulf News*. Η σταδιοδρομία του διαφαίνεται καθαρά κι όταν απαριθμεί αυτά που τον απασχολούν για το μέλλον των ΗΑΕ, κυρίως ότι οι χώρες του Κόλπου διαχειρίζονται τόσο πλατιά προγράμματα πρόνοιας για τους υπηκόους τους, ώστε να εμποδίζουν τον ανταγωνισμό και τη δημιουργικότητα. Η αρθρογραφία είναι η αποκλειστική απασχόλησή του τα τρία τελευταία χρόνια και πολλά άρθρα του αγγίζουν θέματα οικονομίας και χρήματος. Έχει γράψει πολλά σχετικά με την αναγκαιότητα μιας οικονομικής μεταρρύθμισης στον Κόλπο,²⁵ και μάλιστα, του είναι πολύ ευχάριστο να κάνει συζήτηση γι’ αυτό το θέμα, κι ακόμα περισσότερο σε συσχέτισμό με τις αραβικές εξεγέρσεις, κατά τις οποίες οι κυβερνήσεις του Κόλπου αντέδρασαν για να σταματήσουν κάποια κοινωνική αναταραχή και μοίρασαν ακόμα περισσότερα χρήματα στους υπηκόους τους με τη μορφή επιδομάτων και θέσεων στην κυβερνητική υπηρεσία.²⁶ Σε ένα άρθρο του για τις διαμαρτυρίες στο Ομάν, περιέγραψε τα κράτη του Κόλπου ως «χώρες που κακομαθαίνουν τους υπηκόους τους για να τους καθυποτάσσουν».²⁷

Ο ίδιος περιγράφει τα ΗΑΕ ως ένα «παράδοξο μίγμα υψηλού οικονομικού κανονισμού, υψηλής κυβερνητικής κτήσης, ένα κράτος πρόνοιας, αλλά χωρίς φόρους. Επειδή βασικά λειτουργούμε όπως μία εταιρεία, είμαστε η General Electric με 1.000.000 υπαλλήλους. Αλλά θα έλθει μια μέρα που ή το πετρέλαιο θα τελειώσει ή οι Κινέζοι θα καταλάβουν τι εστί πράσινη τεχνολογία. Πρέπει να σκεφτόμαστε και την ημέρα μετά το αύριο». Για εκείνον, ο μεγάλος ρόλος που παίζει το κράτος στην εθνική οικονομία είναι αντιπαραγωγικός. Μου λέει, π.χ.: «Πριν από μερικά χρόνια το Dubai Group αγόρασε την ελληνική τράπεζα Μάρφιν [Εγνατία].²⁸ Τρεις επενδυτικές εταιρίες του Ντουμπάι έκαναν τότε προσφορές για τη Μάρφιν, και ήσαν και οι τρεις κρατικές, αλλά δεν επικοινωνούσαν μεταξύ τους. Συνεπώς,

έκαναν προσφορές για να αγοράσουν το ίδιο πράγμα. Αυτό είναι γελοίο». Ένα άλλο ζήτημα είναι το ότι η κυβέρνηση των ΗΑΕ προσφέρει συνεχώς θέσεις εργασίας στο δημόσιο με υψηλούς μισθούς στους γηγενείς: «Υπάρχουν 35.000 άνεργοι Εμιρατιανοί. Αυτό δεν εξηγείται, γιατί είμαστε μόνο 800.000. Αλλά τα προσόντα που χρειαζόμαστε [στον ιδιωτικό τομέα] είναι ανύπαρκτα ανάμεσα στους Εμιρατιανούς. Ίσως, όμως, θα έπρεπε και να σκεφτούμε, μήπως το κράτος πρόνοιας προσφέρει πολύ υψηλούς μισθούς στους δημόσιους υπαλλήλους, με αποτέλεσμα να μην μπορεί ο ιδιωτικός τομέας να προσλαμβάνει Εμιρατιανούς».²⁹

Ο Μίσααλ προβλέπει ότι η συνεχής προσφορά πρόνοιας θα επιβαρύνει στο μέλλον τις χώρες του Κόλπου. Στις 13 Μαρτίου έγραψε στο *Gulf News*: «Το ερώτημα στο οποίο το κάθε κράτος του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου καλείται να απαντήσει είναι: αν δεν γίνουν βαθιές δομικές στρατηγικές αλλαγές, θα μπορέσει το αίσθημα αυτοσυντήρησης του Συμβουλίου να επικρατήσει την επόμενη φορά, όταν η κοινωνικοοικονομική κατάσταση θα μεταβάλει δυσανεκτούς πολίτες σε ξεσηκωμένους διαδηλωτές;».³⁰ Οι πρακτικές του κράτους πρόνοιας είναι ένα στοιχείο που υπάρχει σε όλα τα κράτη του Κόλπου, και ως ένα βαθμό, και στις άλλες αραβικές χώρες, όπου έγιναν και γίνονται τώρα εξεγέρσεις. Λέει: «Το πρόβλημα γι' αυτές τις χώρες [Τυνησία, Αίγυπτος] ξεκίνησε, όταν οι σοσιαλιστικές τους κυβερνήσεις άρχισαν να υιοθετούν μεταρρυθμίσεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και ελάττωσαν τις επιδοτήσεις για τρόφιμα. Αυτό ήταν το κοινωνικό τους συμβόλαιο: φτηνά τρόφιμα κι εντάξει. Αυτό υπόσχονταν στο λαό, όλο κι όλο! Μπορεί να τον χτυπούσαν, μπορεί να έκαναν βασανιστήρια, δεν θα του πρόσφεραν καλή παιδεία, ούτε ωραίους δρόμους, παρά θα του έδιναν τρόφιμα. Όταν σταμάτησαν να του δίνουν τρόφιμα, τι έμεινε; Είχαν τότε προδώσει το κοινωνικό τους συμβόλαιο».³¹

Αλλά ο Μίσααλ βλέπει να κινδυνεύουν στον Κόλπο κι άλλα ζητήματα: «Επικεντρώνομαι σε διάφορα θέματα, όπως η εθνική ταυτότητα, η πολιτισμική εξέλιξη, που προχωρεί μια πόλη σαν το Ντουμπάι, παλεύοντας ανάμεσα στο μοντερνισμό και την αραβική ταυτότητα και στη συνέχεια ατενίζοντας την πολιτική μεταρρύθμιση. Επειδή το Ντουμπάι λειτουργεί κυρίως σαν εταιρεία όχι σαν πόλη, άρχισα να εξετάζω άλλα στοιχεία, τα οποία θα έπρεπε –και πρέπει– να ενδιαφέρουν το Ντουμπάι, όπως η παιδεία, η ιατρική περίθαλψη, οι υποδομές, ο προγραμματισμός, οι κανόνες, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα δικαιώματα παραμονής για μετανάστες, δηλαδή, συνοπτικά όλα αυτά που απαιτεί μια σπουδαία πόλη. Εδώ, το αρχικό κοινωνικό συμβόλαιο ήταν ανάμεσα στην κυβέρνηση και τις φυλές. Η διαπραγμάτευση ήταν “ας μοιραστούμε τα πλούτη και θα σας αφήσουμε να κυβερνάτε”. Ωστόσο, δεν είμαστε πια φυλές.

Ήμαστε μοντέρνοι πολίτες ενός μοντέρνου κράτους. Πρόκειται μόνο για τα λεφτά; Αν έχω μία καλύτερη πρόταση για δουλειά στο Ομάν θα γίνω Ομανιανός; Έτσι η ερώτηση είναι πώς θα γίνεις ενεργός πολίτης αντί να είσαι για πάντα ευεργετούμενος. Για το λόγο αυτό, χρειαζόμαστε έναν ιδιωτικό τομέα ευρύτερο, πιο επιχειρηματικό, αλλά και περισσότερους συγγραφείς, καλλιτέχνες, για να μελετήσουν την εθνική μας ταυτότητα. Αν δεν αφήνεις το λαό να δημιουργεί, είναι βέβαιο πως σε περιμένουν δύσκολες μέρες για να βρεις τη δική σου ταυτότητα».

Αυτό που ο Μίσααλ βρίσκει ότι λείπει από τα ΗΑΕ είναι οι χώροι, όπου οι άνθρωποι θα μπορούσαν να συζητούν για τα ζητήματα που τους απασχολούν: «Είναι πολύ δύσκολο να χαζέψεις στο Ντουμπάι. Στην Αίγυπτο κάθισα στο [φημισμένο, 250 χρονών] καφενείο Φισάουι και μέσα σε δυο λεπτά είχα πιάσει κουβέντα με το μπροστινό μου τραπέζι και με το από πίσω, κι έκανα μεγάλες συζητήσεις. Αν ψάξεις με κόπο θα βρεις τέτοιους χώρους στο Ντουμπάι αλλά το Ντουμπάι δεν σου δείχνει το πρόσωπό του. Το Ντουμπάι δεν είναι “melting pot”, είναι ανάμεικτη σαλάτα. Κανείς δεν αλλάζει, όταν έρχεται στο Ντουμπάι: Οι Λιβανέζοι είναι Λιβανέζοι, οι Ινδοί είναι Ινδοί, οι Ιρανοί είναι Ιρανοί. Η ελπίδα του Ντουμπάι είναι ότι αυτό που το διατηρεί ενωμένο είναι η σως. Μπορείς να κάνεις πιο πηκτή αυτή τη σως, αν οι άνθρωποι είναι επιχειρηματίες ή διανοούμενοι ή καλλιτέχνες. Θέλω να υψώσω το πολιτισμικό επίπεδο των μέσων γηγενών. Σε πολλές άλλες χώρες ένας οδηγός ταξί ξέρει ποια είναι η κυβέρνησή του, ξέρει ποιες είναι οι κύριες εξαγωγές της χώρας του, και ξέρει αν υπάρχει κάποιος μεγάλος σκηνοθέτης ή κάποιος μεγάλος συγγραφέας από τη χώρα του. Εδώ, ο καθένας έχει αποδεχτεί ότι χρειάζεται να ξέρει μόνο αυτό που κάνει. Αν κάνεις σπορ ξέρεις για σπορ, κι αν κάποιος μιλά για οικονομικά, θα πεις “δεν είναι δικό μου πρόβλημα”. Τίποτε δεν είναι δικό σου πρόβλημα, αλλά πρέπει να γνωρίζεις λιγάκι για κάθε τι, γιατί μια πιο καλλιεργημένη κοινωνία είναι μια ενδιαφέρουσα κοινωνία. Θέλω να ζω σε μία χώρα με περισσότερα ερεθίσματα. Πόσες τράπεζες και πόσες εταιρείες επενδύσεων μπορούμε να έχουμε στο Ντουμπάι; Αρκετά!»

Ένα εργαλείο που ο Μίσααλ θέλει να δημιουργήσει για να παίρνει μέρος σε μία τέτοια ανάπτυξη είναι ένα think tank, μία ιδέα που δημοσιοποίησε για πρώτη φορά με ένα άρθρο του τον Μάιο του 2011³². Μου λέει όμως πως άρχισε να τη σκέφτεται εδώ και πέντε χρόνια: «Είναι ανάγκη να ιδρύσουμε ένα διεπιστημονικό ινστιτούτο με ένα σύνολο γνώσεων για προβλήματα, όπως η ασφάλεια, η παιδεία, η ιατρική φροντίδα, η υποδομή κτλ., για να συζητούμε πώς θα συγκεντρώσουμε αυτό το υλικό και πώς θα βρούμε τις λύσεις μαζί. Π.χ. στο Ντουμπάι, εξαιτίας των ποικίλων φάσεων της ανάπτυξης της πολεοδομίας, οι περισσότερες δουλειές που πρέπει να κάνεις, απαιτούν, με την εξαίρεση

ορισμένων περιοχών, ένα αυτοκίνητο, με αποτέλεσμα να μη κάνεις τυχαίες συναντήσεις και γνωριμίες. Το ερώτημα τώρα είναι πώς θα διευκολυνθεί η ανθρώπινη επικοινωνία και θα οικοδομηθεί η πλησιότητα. Θέλω ένα αρκετά διεπιστημονικό think tank που να συσχετίσει την οικονομική δράση και δημιουργικότητα με ζητήματα πλησιότητας, ρυμοτομίας και κοινωνικής διασύνδεσης. Και μια φορά το μήνα θα οργανώνεται ένα ανοικτό συμβούλιο (μάτζλις),³³ στο οποίο ο κόσμος θα συγκεντρώνεται και θα συζητεί. Κάποτε οι άνθρωποι έχουν να πουν κάτι και γι' αυτό θέλω να τους δώσω το χώρο». Έχει ακόμα συζητήσει για την ανάπτυξη δημοτικών συμβουλίων στα ΗΑΕ, τα οποία κατά τη γνώμη του, ως τοπικά όργανα, θα ενισχύσουν τη συμμετοχή των πολιτών στις κρατικές υποθέσεις.³⁴

Έτσι, στην πραγματικότητα η Αραβική Άνοιξη μπορεί να μην έφτασε ακόμα στο Ντουμπάι, αλλά ο Μίσααλ βλέπει να έρχεται η αλλαγή και μάλιστα γρήγορα. Κι αυτός, επίσης, διακρίνει κάποια επιτάχυνση του χρόνου: «Αυτό που από την αρχή πραγματικά με ξάφνιασε ήταν όχι τόσο η Αραβική Άνοιξη όσο ο διαχωρισμός του Σουδάν.³⁵ Τίποτε δεν είναι δραματικότερο από το βλέπεις μια χώρα να κόβεται στα δύο. Αυτό σε κάνει να αισθάνεσαι πως όλα είναι δυνατά. Αρχίζεις να σκέφτεσαι “είμαι τυχερός”. Η Λιβύη έχει ήδη μια καινούργια σημαία. Αυτά γίνονται τόσο γρήγορα! Ο Ρέιγκαν χρειάστηκε δύο χρόνια για να παραιτηθεί ως προς τον Νοριέγκα, ο Κλίντον χρειάστηκε δεκαοκτώ μήνες για να παραιτηθεί ως προς τον Σουχάρτο, αλλά ο Ομπάμα χρειάστηκε μόνο δύο εβδομάδες για να παραιτηθεί ως προς τον Μουμπάρακ. Η ταχύτητα του χρόνου έχει αλλάξει!». Από τον Ιανουάριο μέχρι σήμερα, ο Μίσααλ έχει γράψει πολλά σχετικά με τις αραβικές επαναστάσεις, αλλά όχι με τον ίδιο ενθουσιασμό κάθε φορά,³⁶ και προσδοκά την ανταλλαγή απόψεων με άλλους διανοούμενους από άλλες αραβικές χώρες που τείνουν προς τον εκδημοκρατισμό: «Είναι μία σπουδαία άσκηση να μιλάς με ανθρώπους από άλλες χώρες. Μπόρεσα να ξεκαθαρίσω τις απόψεις μου σχετικά με τα ΗΑΕ χάρη στις επαναστάσεις. Ολόκληρη η εδώ ιστορία γύρω από τη συλλογή υπογραφών για τον εκδημοκρατισμό ήταν από μία άποψη ένα πολύ υγιές και σημαντικό φαινόμενο, καθώς είμαστε ως κοινωνία ερασιτέχνες της πολιτικής. Στην κουλτούρα μας αποφεύγουμε τις συγκρούσεις. Σε άλλες χώρες, οι άνθρωποι είναι παχύδερμοι. Εδώ όμως δεν είναι. Ωστόσο, με την πολιτική εξέλιξη αυτό θα αλλάξει. Συνέβησαν μερικά πράγματα που δεν είχαν συμβεί ποτέ άλλοτε. Το τηλεοπτικό κανάλι Al-Hurra, το οποίο έχει ιδρυθεί από το State Department των ΗΠΑ,³⁷ ρώτησε τον Άχμαντ Μανσούρ³⁸ τη γνώμη του σχετικά με τη μετάβαση του διαδόχου του Αμπού Ντάμπι στα Βόρεια Εμιράτα [σκοπός της μετάβασης ήταν η ανακοίνωση ότι θα διατεθούν 6 δισεκατομμύρια ντίρχαμ ως δάνεια για ανάπτυξη υποδομών].³⁹ Και είπε ο Άχμαντ Μανσούρ: “πρόκειται για κοινωνική δωροδοκία”.

Αγνόησε τελείως το πλαίσιο της χώρας του. Γνωρίζω πολύ καλή πηγή ότι η κυβέρνηση δεν ερεθίστηκε από τη συλλογή υπογραφών. Υπήρχαν πολλές συλλογές υπογραφών και κατά το παρελθόν. Το ζήτημα ήταν πώς πήκε κάτω από τις οποίες επιδόθηκε και κοινοποιήθηκε. Κανονικά θα ζητήσεις μία ακρόαση από τον ηγεμόνα και ο ίδιος θα του δώσεις την αναφορά με το αίτημα. Αυτή η αναφορά, όμως, στάλθηκε με κούριερ. Πρόκειται, όμως, για μια βασιλική αυλή, καταλαβαίνεις τι σου λέω; Ο Άχμαντ Μανσούρ δημοσιοποίησε το θέμα, προσπάθησε να κάνει θόρυβο και σαν να μην έφταναν αυτά, πολλοί από εκείνους που την υπέγραψαν είναι μέλη της Ισλαμικής Αδελφότητας –εδώ στα ΗΑΕ ο κόσμος νομίζει πως η Ισλαμική Αδελφότητα θέλει να αναλάβει αυτή την διακυβέρνηση».

Μολονότι ο Μίσααλ δεν βλέπει ως προτεραιότητα την εγκαθίδρυση μιας κατευθείαν δημοκρατικής εκπροσώπησης στα ΗΑΕ, θα συνεχίσει να ενθαρρύνει την τάση για μια οικονομική αλλαγή, για πολιτισμική εξέλιξη, καθώς και για συμμετοχή των πολιτών στο τοπικό επίπεδο, γιατί πιστεύει πως αυτός είναι ο δρόμος προς την πρόοδο. «Έχω αποκτήσει τη φήμη ενός εθνικιστή κριτικού, ο οποίος θέλει να γίνει η χώρα του καλύτερη. Στις τρέχουσες συζητήσεις [σχετικά με τον αυταρχισμό έναντι της δημοκρατίας], τα ΗΑΕ δεν έχουν το δικό τους κώδικα ιδεολογιών. Μπορώ να διατυπώσω μία άποψη που είναι αντιληπτή από τον κόσμο. Μπορώ να εξηγήσω γιατί ασκώ δυσμενή κριτική για τα ΗΑΕ, αλλά δεν θέλω να τα εξουδετερώσω. Θέλω να τα βελτιώσω».

Η προώθηση της σωστής διακυβέρνησης με τη χρησιμοποίηση μιας αποτελεσματικής δημόσιας πολιτικής είναι η εντολή του Dubai School of Government,⁴⁰ που είναι ένα ίδρυμα διδασκαλίας και έρευνας θεμελιωμένο το 2005 κάτω από την αιγίδα του Σεΐχη Μουχάμαντ μπιν Ρασίντ Αλ Μακτούμ. Ωστόσο, για τον καθηγητή Τάρικ Γιούσεφ, ένα Λίβυο οικονομολόγο που είναι ο ιδρυτής και πρόεδρος της Σχολής, αυτή η εντολή και ο επιζητούμενος ρόλος του Ντουμπάι ως ένα φιλόδοξο μοντέλο τεχνοκρατίας έχουν ήδη ξεπεραστεί από τα τρέχοντα γεγονότα - μία ακόμα μαρτυρία για την ταχύτητα των αλλαγών που συντελούνται μέσα στον Αραβικό Κόσμο. Λέει: «Είναι ξεπερασμένο. Η πτώση του Μουμπάρακ έβαλε τέλος σ' αυτό το είδος πρακτικών, δομών, λόγων και πολιτικών. Θα υπάρχει πάντα ανάγκη για να λειτουργούν καλά οι δομές διακυβέρνησης και να επιτελούν τις υποχρεώσεις τους με ακεραιότητα, ικανότητα κι αποτελεσματικότητα, αλλά η ευρύτερη κυβερνητική ατζέντα δεν μπορεί πια να συντάσσεται στο Ντουμπάι. Είμαι της γνώμης πως το κέντρο βάρους μετακόμισε ήδη προς δυσμάς. Τι σκέφτονται οι Άραβες τώρα; Δεν σκέφτονται πώς θα κτίσουν ακόμα έναν Μανσούρ, αλλά σκέφτονται τον εκδημοκρατισμό το οποίο ρόλο θα

παίξουν οι Ισλαμιστές στην πολιτική ζωή, πώς θα δημιουργήσουν πολιτικούς ελέγχους και ισορροπίες».

Ο καθηγητής Γιούσεφ μετακόμισε στα ΗΑΕ το 2006, όταν το Ντουμπάι ήταν στις δόξες του αλλά σε μία περίοδο κατά την οποία ήταν κάπως αποδεκτό πως τα αραβικά καθεστώτα ήταν αυταρχικά. Λέει ο κ. Γιούσεφ: «Διάφοροι από μας, στον κόσμο της διάνοησης, είχαμε βγάλει το συμπέρασμα πως ο μόνος χώρος, όπου μπορούσαμε να ασκήσουμε επιρροή, ήταν ο χώρος των κυβερνητικών υπηρεσιών. Πρέπει, επίσης, να πω ότι πιστεύω πολύ στη σημασία των δημόσιων υπηρεσιών. Οι παροχές των δημόσιων υπηρεσιών δεν είναι ένα ασήμαντο καθήκον. Θέλω να πω ότι κι αν ακόμα λύνεις το πρόβλημα του πολιτικού χώρου, και προωθείς τον εκδημοκρατισμό, και επιτρέπεις τον πλουραλισμό, οφείλεις επιπλέον να παρέχεις ηλεκτρισμό, να μαζεύεις τα σκουπίδια. Τα επιτεύγματα των κυβερνήσεων μας στους τομείς των δημόσιων εξυπηρετήσεων είναι άνισα κι αυτό μολονότι καταβάλλουμε αρκετά μεγάλα τμήματα του προϋπολογισμού μας στο κράτος προνοίας και σε άλλες υπηρεσίες. Γι' αυτό πίστευα ότι τούτη η Σχολή μπορεί να προσφέρει λύσεις στην ανάγκη των κυβερνήσεων για εκμοντερνισμό, για μεταρρύθμιση και για ανταπόκριση στη ζήτηση υπηρεσιών, που αποτελούν μέρος της καλής διακυβέρνησης. Είχε θεωρηθεί ως δεδομένο ότι η ατζέντα για εκδημοκρατισμό, για πολιτική συμμετοχή, για συνύπαρξη είχε γίνει τόσο περιορισμένη και εξαναγκαστική, ώστε ο μόνος τρόπος για να τη σώσεις ήταν να επιλέξεις τις δημόσιες υπηρεσίες ως μέσο πρόσβασης στον πολιτικό χώρο. Θα μπορούσαμε να συνεχίσουμε μ' αυτόν τον τρόπο, και να δεχόμαστε ότι το Ντουμπάι είναι πηγή έμπνευσης. Όμως, όταν είδαμε τι έγινε στην Τυνησία και στην Αίγυπτο και στη Λιβύη, οι φιλοδοξίες μας για το τι μπορούσαμε να κάνουμε μεγάλωσαν και η ατζέντα για τη διακυβέρνηση έγινε πολύ πλουσιότερη. Δεν περιορίζεται μόνο στη δημόσια διοίκηση. Αυτή τη στιγμή η ξεκάθαρη προτεραιότητα είναι να αναλύσουμε τη διαδικασία της μεταβατικής περιόδου. Αυτή είναι μια απίθανα γοητευτική ατζέντα, και θα δώσει τον τόνο για το μέλλον».

Η ενεργή συμμετοχή του κ. Γιούσεφ στις εξελίξεις της Λιβύης και του ευρύτερου Αραβικού Κόσμου συνδέεται πολύ με την προσωπική του ιστορία. Περιγράφει τη Λιβύη, στην οποία μεγάλωσε στις αρχές της δεκαετίας του 1970, ως «μια πολύ φιλόδοξη χώρα». Ο πατέρας του, ο Μουχάμαντ Γιούσεφ αλ-Μακρίφ ήταν τότε μέλος της πρόσφατα μορφωμένης Λίβυας ελίτ. Είχε μόλις επιστρέψει από το Ηνωμένο Βασίλειο, όπου υπήρξε ένας από τους πρώτους Λίβυους που πήρε διδακτορικό, και άρχισε να διδάσκει οικονομικά στο Πανεπιστήμιο της Λιβύης.⁴¹ Έγινε αργότερα πρόεδρος της Σχολής Οικονομίας και Επιχειρήσεων και κατόπιν διορίστηκε διευθυντής του γενικού λογιστηρίου του κράτους. Στην αρχή, η οικογένεια αλ-Μακρίφ είχε

καλές σχέσεις με το επαναστατικό περιβάλλον του Καντάφι – δύο συγγενείς ήσαν αξιωματικοί, ο ένας μάλιστα ήταν μέλος του δωδεκαμελούς Επαναστατικού Συμβουλίου που καθοδήγησε το Κίνημα των Ελεύθερων Αξιωματικών, χάρη στο οποίο πήρε ο Καντάφι την εξουσία μετά από το πραξικόπημα του 1969. Ωστόσο, οι σχέσεις της με το καθεστώς χάλασαν γύρω στο 1975, όταν ο Καντάφι άρχισε εκκαθαρίσεις, απομακρύνοντας από το πολιτικό σύστημα όποιον θα μπορούσε να απειλήσει την εξουσία του. Οι στρατιωτικοί συγγενείς εκτελέστηκαν ή φυλακίστηκαν. Ο Μουχάμαντ αλ-Μακρίφ τοποθετήθηκε στις Ινδίες ως πρεσβευτής το 1977. Αυτό εξυπηρετούσε την κυβέρνηση, η οποία ήθελε να αποφύγει τις ενοχλητικές ερωτήσεις που με τις εκθέσεις του υπέβαλλε σχετικά με τη διαφθορά του κυβερνητικού μηχανισμού. Το 1980 παραιτήθηκε από τη θέση του και το 1981 ίδρυσε το Εθνικό Μέτωπο για τη Σωτηρία της Λιβύης, που παραμένει ως σήμερα το μεγαλύτερο κίνημα αντιπολίτευσης εναντίον του Καντάφι.⁴²

Όταν ο Μουχάμαντ αλ-Μακρίφ πέρασε στην αντιπολίτευση, όχι μόνο δεν μπορούσε πια να ξαναγυρίσει στη Λιβύη, αλλά έθετε τη ζωή του σε συνεχή κίνδυνο, καθώς η πολιτική του Καντάφι περιλάμβανε και τη δολοφονία των αυτοεξόριστων πολιτικών του αντιπάλων. Η οικογένεια αλ-Μακρίφ περιπλανιόταν συνεχώς από τη μία χώρα στην άλλη και οι συγγενείς μέσα και έξω από τη Λιβύη καταδιώχτηκαν, επειδή ο Μουχάμαντ αλ-Μακρίφ είχε αποσκιρτήσει.⁴³ Ένας άλλος συγγενής και μέλος του ΕΜΣΛ, ο Ιζάτ αλ-Μακρίφ, εξαφανίστηκε στο Κάιρο το 1990,⁴⁴ μαζί με τον Τζαμπάλα Ματάρ, πατέρα του Λίβυου συγγραφέα Χισάμ Ματάρ.⁴⁵ Η οικογένεια τελικά εγκαταστάθηκε στις ΗΠΑ, όπου ο Τάρικ Γιούσεφ πήρε το πτυχίο του στα μαθηματικά και στα οικονομικά από το Πανεπιστήμιο του Όρεγκον. Αργότερα, το 1997, πήρε και το διδακτορικό του από το Χάρβαρντ στα οικονομικά με εξειδίκευση στην οικονομία της ανάπτυξης και στην οικονομική ιστορία.

Το οικογενειακό παρελθόν του, του δημιούργησε, σύμφωνα με τα δικά του λόγια, «ένα αίσθημα ότι έχει ένα ρόλο, ότι είναι μέλος μιας οικογένειας που συνδέεται με αλλαγή. Δημόσια υπηρεσία, αντίσταση, αυτοδυναμία, θάρρος μπροστά στις δυσκολίες – αυτά είναι πράγματα που τρέχουν μέσα στο αίμα μου. Να αντιτίθεμαι, ακόμα και μπροστά στην αβεβαιότητα, είναι κάτι που το προσυπογράφω». Συνεπώς, όταν άρχισε να εργάζεται στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, αφού τελείωσε το διδακτορικό του, ήταν όπως θα περίμενε κανείς δυστυχισμένος: «Δεν μου άρεσε η θέση όπου βρέθηκα στο κέντρο της ιεραρχίας των δυνάμεων του κόσμου, σ' ένα μεγάλο διεθνή θεσμό που λέει στις φτωχές χώρες τι να κάνουν. Μου άρεσε η εμπειρία, η παρουσία, αλλά δεν ήμουν στα νερά μου. Είχα μάθει από τον πατέρα μου ότι πρέπει κανείς να υποστηρίζει τις αρχές του πάση θυσία. Αυτό δεν ταίριαζε με τη θέση μου στο ΔΝΤ». Εγκατέλειψε το ΔΝΤ μετά από δύο

χρόνια και πήγε στο Πανεπιστήμιο του Τζορτζτάουν ως βοηθός καθηγητής οικονομικών στο School of Foreign Service, και ως καθηγητής Αραβικών σπουδών στην έδρα Sheikh Sabah Al Salem Al Sabah στο Centre for Contemporary Arab Studies. Μετά τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, αναμείχθηκε στις πολιτικές συζητήσεις της Ουάσιγκτον. «Δεν είχα καν πραγματικά άλλη επιλογή. Θέλοντας και μη έγινα εκπρόσωπος του Αραβικού Κόσμου. Αλλά το 2005 πια είχα κουραστεί: είχαν μεσολαβήσει ο πόλεμος στο Ιράκ και η επανεκλογή του Μπους, και είχα κλονιστεί ως προς τις ΗΠΑ. Και η προκατάληψη εναντίον των Αράβων είχε πραγματικά θεσμοθετηθεί».

Έτσι, όταν του πρόσφεραν τη θέση του προέδρου στο Dubai School of Government, αποφάσισε να τη δεχτεί, μολονότι τότε ακριβώς του είχαν δώσει μονιμότητα στο Τζορτζτάουν. Όμως, ο ενθουσιασμός του με το Ντουμπάι έχει τώρα καταπέσει: «Ένα από τα πράγματα που διακρίνουν τον διανοούμενο σε μένα: δε φτάνει να μπορείς να μιλήσεις και να γράψεις αυτό που θέλεις, αλλά πρέπει να παίρνεις θέση, να κινδυνεύεις, όταν είναι απαραίτητο, για να τηρήσεις μία αρχή στην οποία πιστεύεις. Και τώρα περνάω μια τέτοια φάση. Αποφάσισα να φύγω από το Ντουμπάι, λίγο επειδή δεν βλέπω πια το Ντουμπάι ως ένα μέρος όπου μπορώ να κάνω αυτό που έχω ανάγκη να κάνω, επειδή θέλω να είμαι πλησιέστερα στα γεγονότα της περιοχής και επειδή έχω πάρει φανερά θέσεις σχετικά με αυτά τα γεγονότα, και δεν μπορώ να συμβιβάσω αυτές τις θέσεις και τους εδώ περιορισμούς, με τις αλλαγές που γίνονται. Είναι ανυπόφορο».

Είναι πολύ λίγο να λέμε ότι ο κ. Γιούσεφ έχει πάρει δημόσια θέση σχετικά με τα συμβάντα. Κατά τις πρώτες βδομάδες της λιβυκής εξέγερσης, πέρασε ολόκληρες μέρες στο στούντιο της Al-Jazeera⁴⁶ και άλλων τηλεοπτικών σταθμών, κάνοντας αναλύσεις των εξελίξεων της Λιβύης και πολύ συχνά δηκτικά σχόλια για το Λίβυο ηγέτη. Στις 23 Φεβρουαρίου 2011, αφού ο Καντάφι έδωσε τον πρώτο εκτενή λόγο του, με τον οποίον δήλωσε ότι θα καταπνίξει την εξέγερση, είπε στο γαλλικό δορυφορικό κανάλι France24: «Ο Καντάφι ξεπέρασε κάθε προσδοκία που οι Λίβυοι είχαν από αυτόν. Η επιμονή του σε μία άποψη για τον κόσμο, σε μια διεστραμμένη αντίληψη της πραγματικότητας, που είναι τελείως άσχετη με οτιδήποτε γίνεται στη χώρα, η επιμονή του ότι αυτός είναι το κέντρο της οικουμένης, του παρελθόντος της Λιβύης, του παρόντος και του μέλλοντος, και το ότι είναι αποφασισμένος να πολεμήσει μέχρι εσχάτων και με κάθε θυσία, αυτή η ιδιαίτερα παρανοϊκή νοοτροπία φανερώθηκε σήμερα με τη χειρότερη μορφή που είναι δυνατόν».⁴⁷ Στις 19 Μαρτίου, μετά από έναν άλλο έξαλλο λόγο του Καντάφι, τον οποίον έκανε τηλεφωνικά ύστερα από τους πρώτους βομβαρδισμούς της Λιβύης από τις συμμαχικές δυνάμεις, είπε απλά στο κανάλι Al-Arabiya: «το νευρικό σύστημα του Καντάφι έχει

καταρρεύσει». Ήταν ασυνήθιστο για τους Λίβυους ξόριστους, οι οποίοι φοβούνται για τη ζωή τους και στο εξωτερικό, να προβαίνουν σε τόσο σκληρές θέσεις, αλλά ο κ. Γιούσεφ είχε πάρει μια συνειδητή απόφαση. Μου είπε: «Υπάρχει λόγος γιατί προχώρησα τόσο γρήγορα, και ελπίζουμε ότι βοήθησα και άλλους να ενθαρρυνθούν και να προχωρήσουν. Δεν έχω τίποτα να χάσω, με τον πατέρα που έχω. Αλλά έκανα ένα σημάδι και σε άλλους, και αυτό είναι ένα από τα πρώτα πράγματα που έκανα τις πρώτες μέρες: να κινητοποιήσω τους συμπατριώτες και τις συμπατριώτισσές μου, όσο τους ήταν δυνατό και αποδεκτό να συστρατευθούν, να δείξουν ένα πρόσωπο της Λιβύης διαφορετικό από εκείνο του Καντάφι, και να προβάλλουν ποια θα μπορούσε να είναι η χώρα, αν ο λιβυκός λαός έβρισκε ευκαιρία. Ας το πω έτσι», πρόσθεσε. «Ήξερα –τη μέρα που άρχισαν τα γεγονότα στη Βεγγάζη, κατάλαβα ότι ο χρόνος μου στο Ντουμπάι έληξε. Πήγα στο σπίτι με τα πόδια και είπα στη γυναίκα μου: κάτι μέσα μου μου λέει να φτιάξουμε τις βαλίτσες μας και να φύγουμε. Περίμενα αυτή τη μέρα τριάντα χρόνια».

Ωστόσο, ο επόμενος προορισμός του κ. Γιούσεφ μετά το Ντουμπάι δεν θα είναι η Βεγγάζη, από όπου και κατάγεται, αλλά η Ντόχα του Κατάρ, όπου θα αναλάβει ως γενικός διευθυντής της Silatech,⁴⁸ μιας επιχείρησης κοινωνικού οφέλους, της οποίας ο σκοπός είναι η δημιουργία θέσεων εργασίας για νέους ανθρώπους σε όλο τον Αραβικό Κόσμο: «Πηγαίνω στην Ντόχα για να αναλάβω αυτή τη νέα οργάνωση και ελπίζω να την τοποθετήσω στο πλαίσιο της Αραβικής Άνοιξης σε συνεργασία με τη νεολαία. Και οι αιτίες είναι απλές. Το Κατάρ είναι στο πνεύμα της Αραβικής Άνοιξης περισσότερο από τα ΗΑΕ, το Κατάρ έχει χρήμα και θέλει να το ξοδεύει σε τέτοια πράγματα, το Κατάρ έχει φιλοδοξίες –χτυπάνε στόχους αριστερά, δεξιά και στο κέντρο, από τότε που αποφασίστηκε (πέρσι τον Νοέμβριο) να φιλοξενήσουν το Παγκόσμιο Κύπελλο. Κάνουν τα πράγματα σωστά και θέλουν να κάνουν πολλά, θέλουν να ανταποκριθούν στην Αραβική Άνοιξη».⁴⁹ Υπάρχει πολύ χρήμα, άτομα με μεγάλο ενδιαφέρον, και ένα ζήτημα το οποίο αισθάνομαι βαθιά. Καιρός να πηγαίνω».

Η κοινωνική ένταξη των νέων στον Αραβικό Κόσμο είναι ένα ζήτημα που ο κ. Γιούσεφ μελετά εδώ και χρόνια. Είναι συνεκδότης του *Generation in Waiting*,⁵⁰ ένα βιβλίο στο οποίο αναλύονται οι τρεις παράμετροι της παιδείας, της εργασίας και της διαμόρφωσης της οικογένειας στο διάστημα της μετάβασης από τη νεότητα στην ενηλικίωση, σε οκτώ χώρες της Μέσης Ανατολής. Πολλά προβλήματα του βιβλίου θα είναι οικεία στον έλληνα αναγνώστη, π.χ. το γεγονός ότι η ιστορία των υψηλών μισθών ή/και καλύτερων κοινωνικών παροχών για τους δημόσιους υπαλλήλους έχει προσελκύσει πάρα πολλά άτομα σε δημόσιες υπηρεσίες, έτσι που ο δημόσιος τομέας έχει υπεράριθμους υπαλλήλους. Ένα άλλο οικείο στοιχείο είναι ότι οι νέοι επι-

ζητούν να φτάσουν στο ύψιστο επίπεδο της παιδείας για να πετύχουν υψηλότερες θέσεις στο δημόσιο, χωρίς όμως να μαθαίνουν δεξιότητες που θα τους επέτρεπαν να εκτελούν τα έργα τους καλά, με αποτέλεσμα να υπάρχει ένας ανίκανος δημόσιος τομέας, ενώ αυτοί αποκλείονται από τον ιδιωτικό τομέα, και όλα αυτά μέσα στο πλαίσιο μιας μη ανταγωνιστικής οικονομίας. Ωστόσο, μια κύρια διαφορά ανάμεσα στην Ελλάδα και τις χώρες της Μέσης Ανατολής είναι ότι οι τελευταίες ζουν τα αποτελέσματα της δημογραφικής μετάβασης, δηλαδή ζουν την είσοδο στην αγορά εργασίας του μεγαλύτερου νεανικού πληθυσμού στην ιστορία. Στην ουσία, αυτό σημαίνει ότι ο δημόσιος τομέας στις χώρες της Μέσης Ανατολής δεν μπορεί πλέον να βολέψει τη μάζα των πτυχιούχων των λυκείων και των πανεπιστημίων. Κατά τις τελευταίες δεκαετίες αυτό προκάλεσε υψηλό ποσοστό ανεργίας ανάμεσα στους νέους και εξηγεί σε μεγάλο βαθμό τις τωρινές επαναστάσεις των νέων σε διάφορες χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βορείου Αφρικής. Πράγματι, σ' ολόκληρο το βιβλίο, η μόνη άμεση παράθεση λόγου από έναν νέο είναι από έναν Ιρανό απόφοιτο πανεπιστημίου, ο οποίος εκφράζει τη δυσαρέσκειά του, καθώς βρίσκεται στην ανάγκη να πουλά φρούτα στο δρόμο για να κερδίσει τη ζωή του. Η ομοιότητα προς την περίπτωση του Μουχάμαντ Μπουαζίζι, δηλαδή του νέου που ο αυτοπυρπολισμός του αποτέλεσε το έναυσμα της τυνησιακής επανάστασης, είναι ολοφάνερη.

Φαίνεται, λοιπόν, παράδοξο ότι στο βιβλίο *Generation in Waiting*, στο οποίο αναλύονται πολλοί από τους κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες που προκάλεσαν το τωρινό κύμα εξεγέρσεων, δεν συζητούνται θέματα, όπως η πολιτική συμμετοχή, η διάχυτη διαφθορά των αρχηγικών ελίτ, οι υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης και, το σπουδαιότερο, η δυνατότητα για πολιτική αστάθεια, την οποία μεγάλοι αριθμοί απογοητευμένων νέων μπορούν να εκπροσωπούν σε οποιαδήποτε κοινωνία. Ο κ. Γιούσεφ παραδέχεται ότι αυτό οφείλεται ως ένα βαθμό σε αυτολογοκρισία, δεδομένου ότι το *Generation in Waiting* δημοσιεύτηκε ως κοινό πρόγραμμα του Brookings Institution (Ντόχα) και του Dubai School of Government: «Λίγα χρόνια πριν, δεν θέλαμε να εμπλακούμε σε αντιμαχόμενα ζητήματα». Λέει, επίσης, ότι αυτό οφειλόταν στη γενική παραδοχή του αυταρχικού status quo που είχε επικρατήσει το 2009: «Το 2009 δεν ήμουν μόνο απαισιόδοξος, είχα πάθει κατάθλιψη από τη γενική παραδοχή της ισχύουσας πολιτικής κατάστασης στην ευρύτερη περιοχή. Προηγούμενα άρθρα του 2006 ήσαν πιο αγέρωχα. Εγώ άρχισα να γράφω γι' αυτά τα θέματα το 2003. Το 2009, είχα αρχίσει να λέω στον κόσμο: "Ίσως κάνω λάθος, ίσως αυτή η κατάσταση να μπορεί να συνεχιστεί επ' άπειρον". Θυμάμαι αυτή τη φράση που χρησιμοποιήθηκε πολύ στις ΗΠΑ: "Προβλέψεις για την πιθανή κατάρρευση των αραβικών καθεστώτων αποδείχτηκε πάντα ότι ήσαν υπερβολές". Αρχίζεις σχεδόν να σκέφτε-

σαι: "Δεν θέλω να είμαι ένας απ' αυτούς τους τύπους που κάνουν συνεχώς προβλέψεις και λένε τα ίδια και τα ίδια". Αντίθετα, πρέπει να φυλαγόμαστε τώρα από την τάση των ανθρώπων να λένε ότι μας την έφεραν ξαφνικά. Δεν μπορούσαμε και δεν έπρεπε να προσπαθήσουμε να προβλέψουμε πότε θα γίνονταν αυτά, αλλά τα βλέπαμε να έρχονται. Όλοι αυτοί που έλεγαν "υπάρχει ένα πρόβλημα που βράζει και αυτό το πρόβλημα κάποια στιγμή θα εκραγεί", αποδείχτηκε πως μιλούσαν σωστά».

Αλλά η τωρινή κατάσταση δημιούργησε νέες ευκαιρίες για έρευνα και για προγράμματα, και ο κ. Γιούσεφ κρίνει ότι η Silatech θα είναι ένας κατάλληλος χώρος για τέτοιες προσπάθειες: «Τώρα θέλω να κάνω πειράματα με διάφορα πράγματα. Αγνοήσαμε πλήρως σ' εκείνο το βιβλίο την συμμετοχή των πολιτών, τώρα όμως έχουμε μια ευκαιρία όχι μόνο να μιλήσουμε σχετικά μ' αυτή, αλλά και να κάνουμε κάτι γι' αυτή. Πώς να μεταδώσεις στον κόσμο την έννοια της συμμετοχής των πολιτών, του καθήκοντος των πολιτών, της ευθύνης των πολιτών; Θα μ' άρεσε πολύ να ξεκινήσω μερικά προγράμματα για νεαρούς ηγέτες, θα μ' άρεσε πολύ να οργανώσω μία πραγματική, αυθεντική βουλή νέων Αράβων. Κάθε μέρα σημειώνω και μια ιδέα. Μπορεί να γίνει αυτό, αν έχετε το χρήμα και ενεργούς ενδιαφερομένους. Πάει ένας χρόνος που δεν έκανα τίποτα σχετικά μ' αυτά. Δεν μπορούσες καν να οργανώσεις μια συνεδρίαση [σχετικά με την κοινωνική ένταξη των νέων] με πολιτικούς ηγέτες της περιοχής. Για να μιλήσω ειλικρινά, τώρα αυτοί δεν έχουν πια σημασία για μένα. Θέλω να οργανώσω συνεδριάσεις με νέους. Αυτοί είναι οι πραγματικοί ενδιαφερόμενοι».

Από το *Generation in Waiting* λείπει ένα κεφάλαιο σχετικά με τη Λιβύη, επειδή το καθεστώς του Καντάφι απαγόρευσε την είσοδο της ομάδας ερευνητών στη χώρα, και τα διαθέσιμα κοινωνικοοικονομικά στοιχεία είναι λίγα και αναξιόπιστα. Ο κ. Γιούσεφ έχει ήδη ζητήσει από έναν ντόπιο ερευνητή στη Βεγγάζη να κάνει μια σύντομη αξιολόγηση της κατάστασης, αλλά είναι βέβαιος πως τα προβλήματα που περιγράφει στο *Generation in Waiting* υπάρχουν και στη Λιβύη, και ειδικότερα στο ανατολικό τμήμα της χώρας, το οποίο «έχει περιθωριοποιηθεί σκόπιμα και συστηματικά», τα τελευταία 42 χρόνια.

Συνεπώς, θεωρεί προβληματικό ότι η νεολαία δεν εκπροσωπείται επαρκώς στο Εθνικό Μεταβατικό Συμβούλιο,⁵¹ που οργάνωσε η επαναστατική ηγεσία ως μια προσωρινή κυβέρνηση: «Οι νέοι ξεκίνησαν την εξέγερση, βγήκαν στους δρόμους και τράβηξαν κι άλλους μαζί τους, καθώς είχαν πάρει φόρα. Αυτό το ξέρουμε για σίγουρο. Η υποτίμηση του ρόλου που έπαιξαν ή η περιθωριοποίηση της συμμετοχής τους θα ήταν μεγάλο λάθος. Δεν νομίζω ότι το ΕΜΣ θα συνεχίσει για πολύ με την σημερινή του μορφή. Κάποια στιγμή θα ατονήσει. Η νεολαία θα έχει πολύ περισσότερο βαρύνουσα εκπροσώπηση, αν όχι για

άλλο λόγο, επειδή η Λιβύη έχει μεγάλο νεανικό πληθυσμό». ⁵² Και το ΕΜΣ είναι πιθανό να αντιμετωπίσει πολλές άλλες προκλήσεις στο μέλλον: «Στην μετά Καντάφι εποχή, μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις θα είναι η πρόκληση για συμφιλίωση. Αυτό είναι ένας εθνικός σκοπός που πρέπει να αφορά στα τελευταία σαράντα χρόνια, καθώς και στους λίγους μήνες που πέρασαν. Δεν θέλω να συγκρίνω το σκοπό αυτό με τη συμφιλίωση, μετά το τέλος του apartheid στη Νότιο Αφρική, αλλά μοιάζει. Κάθε δεύτερο σπίτι στη Βεγγάζη θα σου πει ότι έχασε κάποιον, άλλοτε στη φυλακή και άλλοτε στον πόλεμο.

Ένας άλλος κίνδυνος είναι η διάσπαση της συμμαχίας, που θα οφείλεται, όχι μόνο στη συμφιλίωση, αλλά και σε διαφορές γνώμης, στην ανικανότητα της παρουσίασης ενός εθνικού προγράμματος. Αυτό μπορεί να προκαλέσει μια γεωγραφική διάσπαση, η οποία θα δημιουργήσει χώρο για φυλετικές επιρροές και διαφοροποιήσεις που θα ανακύψουν. Υπάρχουν τοπικές δυνάμεις, οι οποίες πρέπει να τακτοποιηθούν. Υπάρχει ο παράγοντας των Βερβέρων που δεν μπορεί να περιθωριοποιηθεί. Υπάρχουν οι Τιμπού στο Νότο. Και υπάρχει ο ρόλος της κοινότητας των αυτοεξόριστων, η οποία παρουσιάζει την ίδια μεγάλη ποικιλία στις πολιτικές της τάσεις, θέσεις, αποφάσεις και επιλογές που παρουσιάζουν οι Λίβυοι του εσωτερικού. Είναι πολύ πιθανό να δούμε συμμαχίες ανάμεσα στους Λίβυους του εξωτερικού και του εσωτερικού με βάση το τι έκαναν την εποχή του Καντάφι, αλλά και γύρω από ιδεολογικές τάσεις, του τύπου ισλαμιστές έναντι εθνικιστών. Ο μόνος τρόπος να προχωρήσει αυτό ομαλά είναι να αναδυθεί μια πολιτική ηγεσία που θα μπορεί να προβάλλει ένα όραμα, μπροστά στο οποίο θα συγκεντρωθούν όλοι. Το σημερινό ΕΜΣ έχει μερικά άτομα που μπορούν να το κάνουν αυτό, αλλά όχι αρκετά».

Παρά τις προκλήσεις, ο κ. Γιούσεφ ελπίζει στον πολλαπλασιασμό των μέσων ενημέρωσης, καθώς και των δημόσιων χώρων συζήτησης στη Βεγγάζη, ⁵³ που θα συμφιλιώσουν τους ηγέτες με τους πολίτες, καθώς και τη μορφωμένη ελίτ και την ευρύτερη κοινωνία: «Ο καθένας που θέλει να πει κάτι έχει ένα χώρο για να το εκφράσει. Αυτό είναι μια μορφή εκτόνωσης, αλλά και ένας τρόπος με τον οποίο μερικά ικανά, μορφωμένα μέλη της ελίτ προβάλλουν τις απόψεις τους, τις ερμηνείες τους και τις ιδέες τους. Αυτός ο πολλαπλασιασμός θα συνεχίσει στη Λιβύη για πολύ καιρό πριν κατακαθίσει και εξελιχτεί σε περισσότερο οργανωμένα και διαμορφωμένα σχήματα για τη συμμετοχή των μορφωμένων. Πρέπει να κοιτάξεις σε πανεπιστημιακούς χώρους, συνδικάτα και επίσης –ας ελπίσουμε σύντομα– σε πολιτικά κόμματα, για να γίνει φανερή η επιρροή της. Μπορείς ήδη να δεις στην Αίγυπτο την επιστροφή μερικών ακαδημαϊκών του Πανεπιστημίου του Καΐρου και τον ανανεωμένο ακτιβισμό τους μετά τον Μουμπάρακ. Είναι ένα μεγάλο σημάδι των καιρών. Η τάξη γίνεται ξανά ένας

ενδιαφέρων χώρος. Ο κόσμος θέλει να είναι ειρηνικός, ο κόσμος θέλει να μιλήσει, ο κόσμος θέλει να ακούσει. Ο κόσμος θέλει να μιλάει για τη μορφωμένη ελίτ, αυτό είναι το θέμα του».

Ο κ. Γιούσεφ σκοπεύει ξεκάθαρα να δρομολογήσει τη Λιβύη μέσω της Silatech, αλλά θέλει επίσης να μετακομίσει εκεί σε κανένα χρόνο. Ωστόσο, οι προθέσεις του δεν είναι ακόμα σαφείς: «Θα δούμε τι θα γίνει. Μπορεί να θέλω να μην εργαστώ για ένα διάστημα, να σκεφτώ για τη χώρα και για το προσωπικό μου συμφέρον, μπορεί να ξεκινήσω επί τόπου κάποιο πρόγραμμα για τη νεολαία, μπορεί όμως να μην έχω επιλογή και να βρεθώ ξαφνικά σε κάποιο ρόλο κυβερνητικό. Δεν ξέρω και προτιμώ να μην το σκέφτομαι αυτή τη στιγμή». Όπως κι αν έχει το πράγμα, είναι τρομερά αισιόδοξος, διότι, όπως λέει, «κανείς δεν θα μπορέσει πλέον να κυβερνήσει τους Λίβυους, όπως τους κυβέρνησε ο Καντάφι».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Από τις 22 χώρες-μέλη του Αραβικού Συνδέσμου, μόνο στο Κατάρ και στις Κομόρες δεν έγιναν καθόλου διαμαρτυρίες στις μέρες που ακολούθησαν την πτώση του Μουμπάρακ. Στα ΗΑΕ, η διαμαρτυρία περιορίστηκε σε μία συλλογή υπογραφών που κυκλοφόρησε καλώντας σε δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις. Σε όλες τις άλλες χώρες έγιναν στους δρόμους διαδηλώσεις διαφόρων μεγεθών και τελικά αλλαγές που ξεκινούσαν από κυβερνητικούς ανασχηματισμούς (Κουβέιτ, Ιορδανία), εξελίσσονταν σε συνεχή πολιτική ταραχή (Υεμένη, Συρία) και έφτασαν στον εμφύλιο πόλεμο (Λιβύη).
- 2 <http://gulfnews.com/opinions/columnists/the-five-cardinal-rules-of-arab-revolution-2011-1.799075>
- 3 Ο κ. Αμπντουλχάλεκ παρουσίασε μία ακόμα άποψη σχετικά με τις οικονομικές δυνατότητες της Αιγύπτου στο *Gulf News*, στις 16 Φεβρουαρίου 2011: *Egypt has a chance to blossom as region's new economic tiger* (<http://gulfnews.com/opinions/columnists/egypt-has-a-chance-to-blossom-as-region-s-new-economic-tiger-1.762690>).
- 4 <http://cemea.economistconferences.com/event/world-2011>
- 5 Από τις έξι χώρες του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου (Gulf Cooperation Council), δηλαδή τη Σαουδική Αραβία, το Κουβέιτ, το Κατάρ, το Μπαχρέιν, τα ΗΑΕ και το Ομάν, μόνο το Κουβέιτ χαρακτηρίζεται ως «εν μέρει ελεύθερο» από το αμερικάνικο think tank «Freedom House» στην έκδοση του 2011 του *Freedom in the World Survey* (<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=594>). Τα υπόλοιπα χαρακτηρίζονται ως «ανελεύθερα».
- 6 Π.χ., βλ. το άρθρο του Neil MacFarquhar που δημοσιεύθηκε στους *New York Times* στις 27 Μαΐου 2011 με τον τίτλο *Saudi Arabia Scrambles to Limit Region's Upheaval* (http://www.nytimes.com/2011/05/28/world/middleeast/28saudi.html?_r=2).
- 7 *Political reform imperative in the Arab Gulf states*, *Gulf News*, 24 Μαΐου 2011, <http://gulfnews.com/opinions/columnists/political-reform-imperative-in-the-arab-gulf-states-1.811911>
- 8 Από τα 40 μέλη του Εθνικού Ομοσπονδιακού Συμβουλίου των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, είκοσι διορίζονται από την ηγεμονεύουσα οικογένεια του κάθε εμιράτου και από το 2006 και εξής άλλοι είκοσι εκλέγονται από ένα εκλεκτορικό κώδικα, στο οποίο συμμετέχουν λιγότεροι από 7.000 ντόπιοι. Το Εθνικό Ομο-

- σπονδιακό Συμβούλιο έχει συμβουλευτικό και όχι νομοθετικό ρόλο. Για περισσότερα σχετικά την πολιτεία και την κυβέρνηση των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, βλ. http://www.uaeinteract.com/government/political_system.asp.
- 9 Βλ. τις σχετικές εκθέσεις του Human Rights Watch (<http://www.hrw.org/en/news/2011/06/15/uae-end-trial-democracy-petitioners> and <http://www.hrw.org/en/news/2011/05/03/uae-civil-society-crackdown-widens>).
 - 10 http://twitter.com/#!/Abdulkhaleq_UAE/status/59311027958984704. Ο λογαριασμός του κ. Αμπντουλχάλεκ στο Twitter είναι http://twitter.com/#!/Abdulkhaleq_UAE.
 - 11 Σύμφωνα με την UNESCO, το ποσοστό εγγραμματοσύνης στα ΗΑΕ, σε άτομα από 15 ετών και πάνω, το 1975, ήταν 53.5%. Το 2005 ανέβηκε στο 90% (<http://stats.uis.unesco.org/unesco/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=210>).
 - 12 Ο Ρασίντ μπιν Σαϊντ Αλ Μακτούμ (1912 - 1990), εμίρης του Ντουμπάι από το 1958-1990, και πρωθυπουργός των ΗΑΕ από το 1979-1990, θεωρείται από πολλούς ως ο εμπνευστής ενός μοντέλου ανάπτυξης για το Ντουμπάι που δεν θα βασιζόταν μόνο στην παραγωγή του πετρελαίου αλλά στη δημιουργία ενός εμπορικού κέντρου της περιοχής.
 - 13 Το Πανεπιστήμιο των ΗΑΕ είναι το 372ο κατά σειρά στον κατάλογο QS University Rankings του 2010. Συγκριτικά, αναφέρω ότι το Πανεπιστήμιο των Αθηνών είναι το 286ο. Τα Πανεπιστήμια της Κρήτης, της Θεσσαλονίκης και των Πατρών καθώς και το Πολυτεχνείο των Αθηνών είναι της σειράς ανάμεσα στο 401ο και 450ό, και τα άλλα Πανεπιστήμια της Ελλάδας είναι κάτω από τον αριθμό 551 (www.topuniversities.com).
 - 14 Ο Αμπντάλλα Ομράν Ταριάμ (γεννήθηκε το 1944), τέως υπουργός δικαιοσύνης των ΗΑΕ, είναι συνιδρυτής και πρόεδρος του εκδοτικού οίκου Dar Al Khaleej (<http://www.alkhaleej.ae/>).
 - 15 Σχετικά με τη διένεξη για την ανάπτυξη του Πανεπιστημίου των ΗΑΕ, μετά το 2008, βλ. <http://chronicle.com/article/Money-Proves-ElusivePr/65658/> καθώς και τα σχόλια, όπου διάφορα μέλη της Σχολής αποφάσισαν να εκφράσουν ανώνυμα τη γνώμη τους.
 - 16 Εκδόθηκε το 2010 από το Centre for the Study of Global Governance του London School of Economics μέσα στο πλαίσιο του Kuwait Programme on Development, Governance and Globalisation in the Gulf States (<http://www2.lse.ac.uk/globalGovernance/research/regions/kuwait/research/papers/sociopoliticalissues.aspx>).
 - 17 Ένα πλατύ κίνημα διαμαρτυρίας, ίσως το πλατύτερο στον Αραβικό Κόσμο σε αναλογία με τον πληθυσμό, άρχισε στο Μπαχρέιν στις 14 Φεβρουαρίου 2011, με αίτημα την πολιτική μεταρρύθμιση. Ωστόσο, μια αρκετά μεγάλη μερίδα από σίιτες διαδηλωτές άρχισαν στις αρχές Μαρτίου να απαιτούν την εκδίωξη της σουνιτικής βασιλικής οικογένειας, ενώ ταυτόχρονα οργάνωναν βίαιες διαδηλώσεις και είχαν αποκλείσει το οικονομικό κέντρο του Μπαχρέιν. Αυτά προκάλεσαν την επέμβαση των δυνάμεων του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου υπό την καθοδήγηση της Σαουδικής Αραβίας, ύστερα από πρόσκληση του βασιλιά Χάματ μπιν Ίσα Αλ Χαλίφα, στις 14 Μαρτίου, ενώ κηρύχτηκε κατάσταση έκτακτης ανάγκης τριών μηνών. Το κίνημα διαμαρτυρίας καταπνίγηκε. Τη σαουδική επέμβαση ακολούθησε μία βίαια καταστολή της αντιπολίτευσης (βλ. <http://www.amnesty.org/en/region/bahrain> και <http://www.hrw.org/en/middle-eastn-africa/bahrain>).
 - 18 Μπορεί κανείς να βρει τα σχετικά με τον Μίσααλ στο LinkedIn (<http://www.linkedin.com/pub/mishaal-al-gergawi/20/a78/b15>), στο Twitter (<http://twitter.com/#!/algergawi>), στο Facebook (<http://www.facebook.com/mishaal.algergawi>), στο Formspring (<http://www.formspring.me/algergawi>), και στο προσωπικό του μπλογκ (<http://mishaal-algergawi.blogspot.com/>), καθώς και στα τακτικά του άρθρα στο *Gulf News* (www.gulfnews.com), τα οποία αναφέρω εδώ.
 - 19 *Why #Twitter's bigger than Facebook* (<http://gulfnews.com/opinions/columnists/why-twitter-s-bigger-than-facebook-1.561249>).
 - 20 *Second museum for the UAE's founder*, *Gulf News*, 02 January 2011 (<http://gulfnews.com/opinions/columnists/second-museum-for-the-uae-s-founder-1.739299>).
 - 21 Ο Ζάγιεντ μπιν Σουλτάν Αλ Ναχιάν (1918-2004), διετέλεσε εμίρης του Αμπού Ντάμπι κατά τα έτη 1966-2004 και πρώτος πρόεδρος των ΗΑΕ από την ανεξαρτησία τους το 1971 ως το 2004. Βλ. τη βιογραφία του που έγραψε ο καθηγητής Ίσα Μουχάμαντ Μπάστακι στον ιστότοπο του Πανεπιστημίου των ΗΑΕ: <http://faculty.uaeu.ac.ae/~eesa/History/zayed.html>.
 - 22 *National consensus for the UAE*, *Gulf News*, 29 May 2011 (<http://gulfnews.com/opinions/columnists/national-consensus-for-the-uae-1.814001>).
 - 23 Μουχάμαντ μπιν Ρασίντ Αλ Μακτούμ (γεννήθηκε το 1949), διάδοχος του θρόνου του Ντουμπάι, 1995-2006, εμίρης του Ντουμπάι και αντιπρόεδρος των ΗΑΕ από το 2006.
 - 24 Μετονομάστηκε σε SKEMA (School for Knowledge Economy and Management) όταν συνενώθηκε με την Ecole supérieure de commerce της Lille το 2009.
 - 25 Βλ., π.χ., *The Gulf: The long and the short of it*, *Gulf News*, 6 Απριλίου 2011 (<http://gulfnews.com/business/opinion/the-gulf-the-long-and-the-short-of-it-1.787920>), *Opportunity in the Saudi oil conundrum*, *Gulf News*, 13 Απριλίου 2011 (<http://gulfnews.com/opinions/columnists/opportunity-in-the-saudi-oil-conundrum-1.791120>), *The GCC's triangle of economic reforms*, *Gulf News*, 20 Απριλίου 2011 (<http://gulfnews.com/business/opinion/gcc-s-triangle-of-economic-reforms-1.796114>).
 - 26 Βλ. Global Subsidies Initiative of the International Institute for Sustainable Development: *Arab governments turn to subsidies to quell popular unrest*, 12 Απριλίου 2011 (<http://www.globalsubsidies.org/subsidy-watch/analysis/arab-governments-turn-subsidies-quell-popular-unrest>).
 - 27 *Oman, the state of two Gulfs*, *Gulf News*, 06 Απριλίου 2011 (<http://gulfnews.com/opinions/columnists/oman-the-state-of-two-gulfs-1.772052>).
 - 28 Το Dubai Group σήμερα έχει περίπου 17% των μετοχών της Τράπεζας Μάρφιν Εγνατία (<http://www.marfininvestmentgroup.com/Detail.aspx?amid=11048>).
 - 29 Σύμφωνα με την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία των ΗΑΕ (www.uaestatistics.gov.ae), το 2009 σχεδόν 91% των Εμιρατιανών υπηκόων που εργάζονται, υπηρετούσαν στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση, στις τοπικές κυβερνήσεις ή σε ημικρατικές εταιρείες. Το 91% αυτών που υπηρετούσαν στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση, το 22,7% στις τοπικές κυβερνήσεις και το 26,1% που εργάζονταν σε μικτές κρατικο-ιδιωτικές εταιρείες ανήκαν στην υψηλότερη μισθολογική κατηγορία (18.000 ντίρχαμ το μήνα ή και περισσότερο, δηλαδή 3.400 ευρώ και άνω), ενώ λιγότεροι από 7% των ιδιωτικών υπαλλήλων είναι στην ίδια κατηγορία. Αυτά ισχύουν ακόμα περισσότερο για το Ντουμπάι και το Αμπού Ντάμπι, των οποίων οι τοπικές κυβερνήσεις πληρώνουν περισσότερο από ότι αυτές των φτωχότερων βόρειων εμιράτων.
 - 30 *An 'open sesame' welfare agenda*, *Gulf News*, 13 Μαρτίου 2011 (<http://gulfnews.com/opinions/columnists/an-open-sesame-welfare-agenda-1.775331>).

- 31 Σχετικά με την πολιτική της Αιγύπτου ως προς τις επιδοτήσεις για τρόφιμα, βλ. UN ACC/SCN, *Review of Trends, Policies and Programmes Affecting Nutrition and Health in Egypt (1970-1990)* (<http://www.unsystem.org/scn/archives/egypt/ch7.htm#b8-Egyptian%20Rationing%20and%20Food%20Subsidy>), και World Bank: *Egypt - Toward a more effective social policy: subsidies and social safety net*, 2005 (http://siteresources.worldbank.org/INTPSIA/Resources/490023-1171551075650/Egypt_PISA_121605.pdf), σ. 41.
- 32 *A think-tank for the UAE*, *Gulf News*, 22 Μαΐου 2011 (<http://gulfnews.com/opinions/columnists/a-think-tank-for-the-uae-1.810911>).
- 33 Η λέξη *μάτζλις* σημαίνει στα Αραβικά «μία θέση για να καθίσεις». Ο όρος σχετίζεται με συγκεντρώσεις κοινωνικού, πολιτικού, θρησκευτικού ή πολιτιστικού περιεχομένου, προκειμένου να συζητηθούν θέματα κοινού ενδιαφέροντος σε μία ομάδα ανθρώπων. Κατέληξε ως όνομα θεσμών, όπως βασιλική αυλή, συμβούλιο, νομοθετικό σώμα.
- 34 *The case for municipal councils*, *Gulf News*, 05 Ιουνίου 2011 (<http://gulfnews.com/opinions/columnists/the-case-for-municipal-councils-1.817370>).
- 35 Σ' ένα δημοψήφισμα που έγινε ανάμεσα στις 9-15 Ιανουαρίου του 2011, το Νότιο Σουδάν ψήφισε με 99% το διαχωρισμό του από το Βόρειο Σουδάν. Σ' ένα άρθρο με τίτλο *Far from heaven: the Arabs in 2011*, που δημοσιεύθηκε στο *Gulf News* στις 23 Ιανουαρίου του 2011 ο Μίσααλ σχολίασε: «ο διαχωρισμός είναι πιθανώς η μοναδική καλή αραβική ιστορία του έτους 2011» (<http://gulfnews.com/opinions/columnists/far-from-heaven-the-arabs-in-2011-1.750468>)
- 36 Βλ., π.χ., *Why democracy isn't a one-stop shop* (*Gulf News*, 16 Ιανουαρίου 2011, <http://gulfnews.com/opinions/columnists/why-democracy-isn-t-a-one-stop-shop-1.746849>), *Welcome back to the fold, Egypt!* (*Gulf News*, 13 Φεβρουαρίου 2011, <http://gulfnews.com/opinions/columnists/welcome-back-to-the-fold-egypt-1.761052>), *Bahrain: how did it come to this?* (*Gulf News*, 20 Μάρτιος 2011, <http://gulfnews.com/opinions/columnists/bahrain-how-did-it-come-to-this-1.779405>), κτλ.
- 37 Ο τηλεοπτικός σταθμός Al-Hurra είναι ένα δορυφορικό κανάλι των ΗΠΑ που άρχισε τις εκπομπές του το 2004, με στόχο να προσφέρει «αντικειμενικές, ακριβείς και οικείες ειδήσεις και πληροφορίες προς τους λαούς της Μέσης Ανατολής για την περιοχή τους, τον κόσμο και τις ΗΠΑ». Χρηματοδοτείται από το US Broadcasting Board of Governors, το οποίο ισχυρίζεται πως είναι ένας ανεξάρτητος ομοσπονδιακός φορέας (<http://www.al-hurra.com/sub.aspx?id=266>).
- 38 Διακεκριμένος εμιρατιανός ακτιβιστής για τα ανθρώπινα δικαιώματα, που υπέγραψε την αναφορά με το αίτημα για εκδημοκρατισμό και που συνελήφθη στις 8 Απριλίου 2011. Βλ. HRW, *UAE: Government detains human rights defender*, 09 Απριλίου 2011 (<http://www.hrw.org/en/news/2011/04/09/uae-government-detains-human-rights-defender>).
- 39 Βλ. WAM, *Dh5.7b to boost water, electricity supply in northern emirates*, *Gulf News*, 02 Μαρτίου 2011 (<http://gulfnews.com/news/gulf/uae/government/dh5-7b-to-boost-water-electricity-supply-in-northern-emirates-1.770375>).
- 40 Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη διδασκαλία και τα ερευνητικά προγράμματα της Σχολής, βλ.: www.dsg.ae.
- 41 Το 1973, το Πανεπιστήμιο της Λιβύης χωρίστηκε στο Πανεπιστήμιο της Τρίπολης (αργότερα ονομάστηκε Πανεπιστήμιο αλ-Φάτεχ) και το Πανεπιστήμιο της Βεγγάζης (αργότερα ονομάστηκε Πανεπιστήμιο Γκαργιούνες), τα οποία λειτουργούν ως σήμερα.
- 42 Λίγα έχουν γραφτεί για το Εθνικό Μέτωπο για τη Σωτηρία της Λιβύης (National Front for the Salvation of Libya) να είναι αμερόληπτα. Στα μπλογκ, ιδιαίτερα τα αριστερά, αντιιμπεριαλιστικά, το ΕΜΣΛ πότε κατηγορείται πως είναι παραστρατιωτική οργάνωση χρηματοδοτούμενη από την Αίγυπτο, πότε πως είναι ένα όργανο του σαουδικού ισλαμισμού, πότε μια οργάνωση που καμουφλάει τους Λίβυους βλαβερούς, πότε μια ομάδα τρομοκρατών της αλ-Κάιντα, πότε η λιβυκή γροθιά της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, και πότε όλα τα παραπάνω. Ωστόσο, ο Larbi Sadiki, καθηγητής μεσανατολικής πολιτικής στο Πανεπιστήμιο του Έξετερ περιέγραψε το ΕΜΣΛ ως μια πολιτική οργάνωση που καλεί για «μία δημοκρατική κυβέρνηση με συνταγματικές εγγυήσεις, ελεύθερες και εντάξει εκλογές, ελευθερία του τύπου, διαχωρισμό εξουσιών, εφαρμογή των νόμων χωρίς διακρίσεις, ισότητα των δύο φύλων, πολυκομματισμό, βιώσιμη ανάπτυξη και ένα ρεαλιστικό δημοκρατικό οδικό χάρτη που επωφελείται από τις λιβυκές, αραβικές και ισλαμικές παραδόσεις, κι ακόμα από τη δημοκρατική μάθηση που προέρχεται από την εμπειρία εκδημοκρατισμού του Νέλσον Μαντέλα, μεταξύ άλλων» (*Libya's Postponed Democracy*, <http://english.aljazeera.net/indepth/opinion/2011/04/2011415163618467700.html>). Οι πιο ουδέτερες περιγραφές έχουν δοθεί από τον Dirk J. Vandewalle, *A history of modern Libya* (Cambridge University Press, 2006, σ. 128) και τον Ronald Bruce St John, *Historical Dictionary of Libya*, 4η έκδ. (The Scarecrow Press, 2006, σ. 175). Ο Hanspeter Mattes εξετάζει τους συνδέσμους μεταξύ του ΕΜΣΛ και της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στο *Libya since 1969: Qadhafi's Revolution Revisited* (Dirk J. Vandewalle, Palgrave Macmillan, 2008, σ. 87-88.)
- 43 Η έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας του 1997: *Libya: Gross human rights violations amid secrecy and isolation* (<http://www.amnesty.org/en/library/info/MDE19/008/1997/en>) αναφέρει μια σκοτεινή εικόνα αυταρχικών συλλήψεων, εξαφανίσεων δια της βίας και πολιτικών δολοφονιών.
- 44 Οι γιοί του Ιζάτ αλ-Μακρίφ έστησαν μια ιστοσελίδα για να διεκδικήσουν την αποφυλάκιση του πατέρα τους: www.freeizzat.org. Έκαναν μια ανατριχιαστική περιγραφή της εξαφάνισής του στο CNN (25 Φεβρουαρίου 2011), από την οποία προκύπτουν πολλά ερωτήματα σχετικά με το ρόλο που έπαιξαν οι αιγυπτιακές υπηρεσίες ασφάλειας: *Libyan revolt offers new hope in search for father* (<http://edition.cnn.com/2011/WORLD/africa/02/25/libya.missing.father/>).
- 45 Το μυθιστόρημα του Χισάμ Ματάρ, *Anatomy of a disappearance* (Viking Press, 2011), βασίζεται σε έναν πρωταγωνιστή του οποίου ο πατέρας ήταν θύμα απαγωγής από τις αρχές.
- 46 Ο κ. Γιούσεφ πήρε μέρος σε τρεις εκδόσεις το προγράμματος της Al-Jazzier's *Inside Story* με θέμα τη κρίση της Λιβύης: *Are sanctions enough?*, 28 Φεβρουαρίου 2011, *NATO's intervention in Libya*, 25 Μαρτίου 2011, και *Time ticking for NATO*, 17 Μαΐου 2011. Βλ. αντίστοιχα, <http://english.aljazeera.net/programmes/insidestory/2011/03/20113193533894162.html>, <http://english.aljazeera.net/programmes/insidestory/2011/03/2011325163931430727.html>, <http://english.aljazeera.net/programmes/insidestory/2011/05/201151875729458120.html>.
- 47 <http://www.france24.com/en/20110222-who-is-colonel-gaddafi%3F#>
- 48 Το Silatech ιδρύθηκε το 2008 από την σείχα Μόζα μπιντ Νάσερ Αλ Μίσεντ, δεύτερη σύζυγο του εμίρη του Κατάρ (www.silatech.com).
- 49 Παραδόξως, το Κατάρ παραμένει μια απόλυτη υποστηρίτρια αλλά εξέφρασε σημαντική υποστήριξη για τα λαϊκά κινήματα της Αρα-

βικής Άνοιξης, ιδιαίτερα στη Λιβύη, σχετικά με την οποία ήταν η δεύτερη χώρα μετά από τη Γαλλία που αναγνώρισε το Εθνικό Μεταβατικό Συμβούλιο ως το μόνο νόμιμο εκπρόσωπο του Λιβυκού λαού, στις 28 Μαρτίου 2011.

- 50 Navtej Dhillon / Tarik Yousef (επιμ.), *Generation in Waiting: The Unfulfilled Promise of Youth in the Middle East*, Brookings Institution Press, Ουάσιγκτον 2009.
- 51 Η ταυτότητα ορισμένων μελών του ΕΜΣ αποσιωπήθηκε για τη δική τους ασφάλεια. Τα ονόματα αυτών των οποίων η ταυτότητα είναι γνωστή παρατίθενται στο: <http://www.ntclibya.com/Inner-Page.aspx?SSID=7&ParentID=3&LangID=1>.
- 52 Σύμφωνα με το *CIA World Factbook* (2011), ο μέσος όρος ηλικίας στη Λιβύη είναι 24.5 χρόνων, μια αλάθητη ένδειξη για το μέ-

γεθος του παιδικού και νεανικού πληθυσμού (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ly.html>).

- 53 Π.χ., η Libya Alhurra TV (<http://www.livestream.com/libya17feb>), ένα διαδικτυακό τηλεοπτικό κανάλι που ιδρύθηκε στις 17 Φεβρουαρίου 2011 στη Βεγγάζη από τον λίβυο ακτιβιστή και δημοσιογράφο Μουχάμαντ Ναμπούς, ο οποίος σκοτώθηκε. Επίσης, ο ραδιοφωνικός σταθμός Voice of Free Libya άρχισε να λειτουργεί στις 20-21 Φεβρουαρίου 2011 από τη Βεγγάζη, την αλ-Μπάιντα και τη Μισράτα (675 AM μεσαία, 1125 AM και 1449 AM αντίστοιχα).

Η εποχή

Εβδομαδιαία εφημερίδα της Ανανεωτικής Αριστεράς

Μέσα στα Κινήματα,
στην Αριστερά

<http://www.epohi.gr>

